

MÉRHETŐ-E A DISKURZUS MINŐSÉGE?

Schlemmer Éva

eva.schlemmer@tarki.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.3.95

Absztrakt

Tanulmányomban kísérletet teszek csoportviták elemzésére, összehasonlítására és minősítésére egy erre a célra kifejlesztett index, a Discourse Quality Index (DQI) segítségével azzal a céllal, hogy megvizsgáljam, mérhető-e a diskurzusok minősége. Másfelől elemzésem lehetőséget ad arra is, hogy jobban megérthessük a deliberáció lényegét, működését, hiszen az elemzett csoportbeszélgetéseket egy olyan deliberatív közvélemény-kutatás keretén belül rendeztük meg, melyet az ún. Deliberative Polling (DP) módszere szerint 2008-ban szerveztünk Kaposváron. Eredményeim szerint a diskurzus minőségének kvantifikációja lehetséges, a DQI még ha fejlesztésre szorul is, jól és megbízhatóan működik, bár a számszerűsítés statisztikai tesztszékei nem mutatnak szignifikanciát.

Kulcsszavak

diskurzus, DQI, deliberáció, DP, minőség, kiscsoport

THE MEASUREMENT OF DISCOURSE QUALITY

Éva Schlemmer

Abstract

This paper attempts to analyze, compare, and qualify group discussions using a dedicated Discourse Quality Index (DQI) with a view to determining if the quality of a discourse is susceptible to measurement. The analysis in this paper also covers the essence and functioning of deliberation, as the analyzed group discussions were conducted under the framework of a deliberative opinion poll using the Deliberative Polling (DP) method in Kaposvár, 2008. It is concluded that the quality of a discourse can be quantified, and the DQI, while in need of further refinement, provides researchers with a functional and reliable method, even though the statistical tests of quantification do not show any significance.

Keywords

Discourse, DQI, Deliberation, DP, Quality, Small group

MÉRHETŐ-E A DISKURZUS MINŐSÉGE?

Schlemmer Éva

A berni Swiss Center for Deliberation intézetében Jürg Steiner és munkatársai a habermasi diskurzusetika és racionális érvelés elmélete alapján dolgozták ki a Discourse Quality Indexet (DQI) a parlamenti viták érvelésszínvonalának mérésére. (Steiner 2012) A DQI modell képes a deliberáció legfontosabb alapelveinek biztosítására, egyben megbízható mérési eszköz a megfigyelt viselkedés és annak részletes kódolási utasításai alapján. Steenbergen (2003) tanulmányában az alábbi mérési feltételeket támasztja a DQI-vel szemben annak érdekében, hogy a mérés érvényes lehessen: 1. elméleti megalapozottság, 2. megfigyelhető jelenségekhez való kapcsolódás, 3. általános érvényesíthetőség, 4. megbízhatóság. Áttekinti a habermasi diskurzusetikán alapuló, úttörő jellegű diskurzuselemző vizsgálatokat, melyek értékelése szerint további fejlesztésre szorulnak. Míg Gerhards (1997) a racionalitás, a tisztelet és az indoklás aspektusaival foglalkozik a diskurzus minőségének elemzése kapcsán, kihagyja a közjővel kapcsolatos megfontolásokat. Holzinger (2001) a beszédaktus elméletre alapozva az érvelésre és a konszenzusra koncentrálnak, s nem törődik a diskurzusetika számos más aspektusával. Holzinger a deliberáció szinonimájaként használja az alku és érvelés fogalmait, melyek indikációjára szavak és szócsoportok osztályozását alkalmazza. Ezek a mérési módszerek nem teljesítik a megbízhatóság kritériumát, ezzel szemben a DQI átfogó módon kapcsolódik a habermasi diskurzusetikához, s olyan mérőeszköz, mely számtalan összefüggésben alkalmazható.

A DQI elméleti megalapozottságát alapvetően a habermasi diskurzusetika adja, melynek kiindulópontja az univerzalizmus elve. Eszerint a normák abban az esetben érvényesek, ha a norma által potenciálisan érintett személy elfogadja következményeit, még ha annak negatív mellékhatásai is vannak. A normák nem kényszeríthetők rá senkire. Az egyéni hozzájárulás meggyőzés és érvelés útján alakul ki létrehozva e diskurzus által a „kommunikatív cselekvést”. Ennek során a normák érvényességével szemben érvek és ellenérvek kerülnek megfogalmazásra, s ennek köszönhetően a normák általános érvényessége az érvelések által felfedhető. Habermas és más elméletalkotók álláspontja szerint az ideális diskurzusetika számos szabálynak tesz eleget. Egyrészt megfelel a nyílt, szabad részvétel és véleménynyilvánítás követelményének. (Cohen 1997, Habermas 1996) Másrészt a diskurzus résztvevőinek indokolniuk kell állításaik érvényességét megfelelően ezzel a felek közötti információ és indokok szabályos cseréjének. Az érvelés kritikus pontja az érvek logikai koherenciája. Minél szorosabb a premisszák és a konklúziók közötti kapcsolat, annál koherensebb az érvelés, annál hasznosabb a deliberáció számára. Harmadrészt a diskurzus résztvevőinek figyelembe kell venniük a közjót. Ez egyrészt, utilitarista értelemben a lehető legtöbb ember számára a lehető legjobb megoldás megtalálását jelenti, másrészt a különbség elve szerint azt, hogy a társadalom leghátrányosabb helyzetben élő tagjait segíti. (Rawls 1971) Ugyanakkor a résztvevőknek egymás iránt tiszteletet kell tanúsítaniuk, mely tisztelet egyebek mellett az egymásra való odafigyelésben nyilvánul meg, s ez a deliberáció egyik leglényegesebb eleme. Emellett az ideáltipikus deliberáció racionálisan motivált konszenzus elérésére törekszik (Cohen 1997), ugyanakkor az is igaz, hogy a konszenzus cél, de nem szükségszerűség. Végül a haber-

masi diskurzusetika megköveteli a hitelességet is, a vitában való nyílt és őszinte részvételt (Habermas 1981), ugyanakkor a hitelesség mérése jelenti a legnagyobb kihívást, hiszen a preferenciák igazságtartalma közvetlenül nem megfigyelhető, ezért a DQI modellbe ez a komponens nem, de a habermasi diskurzusetika minden más eleme beépítésre került. (idézi Steenbergen et al. 2003: 25–26)

Az őszinteség aspektusa tehát kimarad a modelltől, hiszen a mérése gyakorlatilag lehetetlen. Ugyanakkor az őszinteség érzékelésének mérése, mely szintén fontos társadalmi valószínűség, lehetséges a következő szempontok mentén: 1. általában úgy érzem, hogy az emberek azt mondják, amit gondolnak; 2. úgy érzem, sokan elrejtik igaz véleményüket 3. úgy érzem, megbízhatók a többiek szavában; 4. általában a stratégiai motívumok domináltak a beszélgetésben a nyitottság helyett. (Steiner 2012) Az első DQI modellben (2004) a habermasi diskurzusetika alapvetéseinek megfelelően a deliberáció következő aspektusai kerülnek beépítésre: 1. vitában való részvétel; 2. érvek indoklásának szintje; 3. érvek indoklásának tartalma; 4. más csoportok iránti tisztelet; 5. más résztvevők igényeinek tiszteletben tartása; 6. más résztvevők ellenérveinek tiszteletben tartása; 7. álláspontok változása a vita során. (Steiner 2012) Mindent egybevetve ezek a kategóriák azt tükrözik, hogy mennyiben felel meg az adott diskurzus a habermasi modell alapvetéseinek. Ebben az értelemben a DQI a diskurzus minőségének mérőeszköze. (Steenbergen et al. 2003: 27–30)

Az egyes beszédaktusok a következő szempontok szerint kerülnek kódolásra: 1. A beszélőt akadályozták-e a beszédben? 2. A beszélő igazolta-e érveit racionális, logikus és kidolgozott módon? 3. A beszélő hivatkozik-e a közjóra? 4. A beszélő tiszteletet mutat-e mások érveivel szemben? 5. A beszélő enged-e mások jobb érveinek? A DQI első modelljébe nem került be a történetmesélés aspektusa, ám a később kifejlesztett, az ún. Kiterjesztett DQI modellel (Steiner 2012) már azt is vizsgálni tudjuk, vajon a deliberatív folyamat lényegi mozzanatában, azaz az érvek indoklásában kizárólag a racionális érvelés, vagy a személyes történetek is felhasználhatók-e.

A DQI elemzési egységei az egyéni beszédaktusok, de azok megszakításai is önálló elemzési egységeket jelentenek, melyek releváns része elkülönítésre kerül a nem relevánstól. A releváns rész arra vonatkozó javaslatot, igényt tartalmaz, hogy mit kellene, és mit nem kellene tenni, hogy milyen döntést szükséges, vagy éppen nem szükséges meghozni, s e normatív karakter révén válik a diskurzusetika középpontjává. A nem releváns részek a témától független kérdést vagy észrevételt tartalmaznak.

A habermasi felfogás értelmében a deliberáció során az érvek racionális, logikus és alapos alátámasztást igényelnek, a személyes elbeszélés teljességgel kizárt a deliberatív indoklás folyamatában. (Habermas 2008, idézi Steiner 2012) Ugyanakkor több szerző (Mansbridge 2010, Dryzek 2009, Morrell 2010 [idézi Steiner 2012]) érvelése szerint a személyes történetek „tanúvallomásai” igenis érvényes deliberatív indoklások. Morrelllel szemben Dryzek azt hangsúlyozza, hogy a személyes történetek önmagukban nem értékesek a deliberáció folyamatában, csak ha általános érvényű kérdésekhez kapcsolódnak. Landwehr (2010) és Hansen (2004) érvelését idézi Steiner, akik arra figyelmeztetnek, hogy az érzelmes történetmesélés manipulatív lehet, így ellenzik, hogy a történetmondás a deliberatív modell középpontjába kerüljön, ugyanakkor elismerik, hogy a személyes történetek valóban segíthetik az adott szituáció interszubbjektív megértését megvilágítva a résztvevő véleményének mögöttes feltevéseit. Steiner ezzel az észrevétellel egyetért. Dryzek és mások az érzelmeket és a humort is a deliberatív modell fontos elemének tekintik, míg a habermasi felfogásban az egyetlen elfogadható út az érvelés racionalitása, így az ideális deliberáció feltétlenül humor-, fikció- és ironiamentes. Steiner (2012) meglátása szerint Habermas túlhangsúlyozta a racionalitás szerepét, hiszen a kognitív és affektív aspektus az érvelés során együttesen jelenik meg, ezért a történeteknek, az érzéseknek is sokkal több figyelmet kell szentelni a deliberációban. Steiner

meglátása, hogy nem minden történetnek van deliberatív karaktere, másrészt nehéz érvényes és megbízható módon megkülönböztetni a deliberatív és a non-deliberatív történeteket egymástól, ezért ezek kódolását mellőzi.

Steiner egyetért Habermas-szal abban, hogy az ideális deliberáció ritkán valósul meg a hétköznapi életben. A deliberáció megköveteli a résztvevők nyitott, vitára való készenlétét, saját preferenciáik, álláspontjuk felülvizsgálatát, érveik logikus megfogalmazását, mások argumentációjának tiszteletben tartását. Ugyanakkor a pszichológia eredményei alapján úgy tűnik, az emberi nyitottság határos, mi több, a deliberatív elméletek egyik legfőbb premisszája, amely szerint az emberek odafigyelnek a jó érvekre, eleve lehetetlen.

Egyesek az érvelés motívumaival, mások az érzelmekkel kapcsolatban végeztek elemzéseket. Megállapítást nyert egyfelől, hogy minden érvelés célorientált. A motívumok sokrétűek, de megkülönböztethető két alapvető típus: egyrészt azok, akik a helyes érvelésre és döntésre törekszenek, még akkor is nyitottak új érvekre, ha azok ellentétesek eredeti álláspontjukkal. Ezzel szemben mások zárt gondolkodásúak, s eleve arra törekszenek, hogy megvédjék eredeti elképzeléseiket olyan érvek után kutatva, melyek megerősítik azokat, s nem vesznek tudomást az ellentétesekről. Ez esetben nehezen kivitelezhető a jó deliberáció, és nagy esélye van a csoport polarizációjának. Az érzelmekre vonatkozó tanulmányok számos olyan hatást írnak le, melyek látszólag aláássák a nyitottságot. Eredményeik szerint a deliberatív potenciál akkor a legnagyobb, ha kölcsönösen elfogadó csoportok vitatkoznak olyan kérdésekben, melyek nem különösebben megosztóak. Mindezek alapján úgy tűnik, a deliberáció nem alkalmas konfliktusok kezelésére. Ugyanakkor számos más pszichológiai tényezőt is figyelembe vehetünk, így például azt, hogy az ambivalens résztvevők, akik egy adott kérdéssel egyszerre egyet is értenek és ellenzik is azt, úgy tűnik, szisztematikus feldolgozói az információknak, megfelelően ezzel a deliberáció ideáljának. Összességében annyit mondhatunk, bizonyos személyek bizonyos körülmények között a deliberáció feltételeinek megfelelően hajlanak a nyitott gondolkodásra. (Steiner 2009)

Jelenleg a deliberatív szakirodalom a történetmesélés pozitív szerepét hangsúlyozza. Dryzek és Morrell értékelése közé esik Steiner véleménye, mely szerint a deliberáció szempontjából fontos és legitim a történetmesélés, de a vitában résztvevőknek törekedniük kell arra, hogy a személyes történeteket általános szintre emeljék. Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy moderátori feladat a beszélgetést a tárgy körében tartani, a személyes történetmesélés körüli esetleges manipulációkat kiszűrni, különösen a megbeszélés elején a személyes történetek megosztására való ösztönzés, később a racionális érveléshez, következtetésekhez való ragaszkodás. Emellett figyelnie kell arra is, hogy a nők jellemzőbben több érzelmet visznek a történetekbe, illetve a magasabb iskolázottságúak az emocionális helyett racionális érvek megfogalmazására törekednek inkább. Steiner megítélése szerint a deliberáció folyamatából nem lehet kizárni az affektív alkotóelemeket, melyek az érzelmek és az empátia kifejezésének eszközei, de elengedhetetlen az egyensúly fenntartása a racionális és az affektív elemek között. Ez az egyensúly azonban a megbeszélés tárgyától, a kontextustól függ. (Steiner 2012)

A kutatások azt mutatják, hogy a DQI a diskurzus kontextusától jórészt független. A szerzők a DQI-ra mint prediktorra, azaz mint politikai kimenetek jóslására alkalmas eszközre, illetve mint függő változóra tekintenek. Ez utóbbi aspektusában a diskurzus minőségének változatosságát próbálják magyarázni. További elemzések során az elemzésbe beépíthető intézményi és kontextuális jellemzők is, mint például a politikai rendszer, vagy a téma sajátosságainak meghatározó ereje. Pusztán az egyes beszédegységek elemzése mellett elemezhető azok kapcsolódása a megelőző és a követő beszédegységekhez, vagy aggregált DQI pontszámok segítségével a beszélők szintjén azok egyes attribútumaival való korreláció, mi több, az egész vita is értékelhető ilyen módon, de végső soron nemzeti, nemzetközi össze-

hasonlító, mikro, mezo, makro szintű politikai elemzésekre is alkalmat adhat. Ugyanígy elemezhető a személyiségi különbségek pszichológiai szerepe, vagy a nemzeti-kulturális sajátosságok meghatározó szerepe. (Steenbergen et al. 2003)

A DQI gyakorlata

A DQI az érvelés minőségének leírására kifejlesztett, rugalmas és összetett mutató, melynek segítségével leírhatók az érvelés minőségének fokozatai. Németországban, Amerikában, Svájcban és Angliában lefolytatott vizsgálatok szerint meglepő különbséget tapasztaltak a nyilvános plenáris és a zárt ajtók mögött lefolytatott bizottsági ülések között. Ötven vitát, több ezer beszédaktust elemezve megállapították, a plenáris ülések vitáiban a beszédaktusok 76%-a, a bizottsági üléseken 30%-a tartalmaz racionális érvelést. A bizottsági ülések beszédaktusai nem feleltek meg a habermasi elveknek, az argumentáció folyamatában jellemzően nem igazolták érveik érvényességét, az indoklások alig kerültek kifejtésre. Goodin (2006, idézi Steiner 2012) szerint ez azért lehetséges, mert a tagok úgy érzik, egymás között vannak és megtehetik, hogy hétköznapi módon, vázlatosan fejtik ki az érveiket.

Bächtiger és munkatársai (2009, idézi Steiner 2012) azt találták, hogy a nyilvános üléseken több személyes történet hangzik el, mint a zárt bizottsági megbeszéléseken. Érvelésük szerint ezek a történetek a meggyőzés egyik eszközének tekinthetők. Az is látszik, hogy a személyes történetek megjelenése függ a tagoktól, a megbeszélés tárgyától, illetve attól, hogy a megbeszélés mely szakaszáról van szó. A történetmesélés a hétköznapi emberekre, a nőkre, a személyesebb témákkal kapcsolatos megbeszélésekre jellemző, illetve a diskurzusok elejére inkább, mint a végére. Ugyanakkor nem függ a jövedelemtől vagy az iskolai végzettségtől.

Polletta-Lee (2006, idézi Steiner 2012) on-line vitákat elemzett Amerikában arról, hogyan építsék újjá a World Trade Center helyét. Azt találta, hogy az emberek szívesebben érvelnek racionálisan, mintsem személyes történetek révén. Tekintettel arra, hogy a jó deliberáció egyik legfőbb alkotóeleme az egyenlőség, Polletta-Lee kutatásai alapján azt mondhatjuk, a történetmesélés segíti a hátrányos társadalmi csoportokat, megkönnyíti az együttműködést, a deliberatív konszenzus kialakítását azáltal, hogy a hallgatóság számára lehetőséget teremt a személyes, alternatív valóság bemutatására. Stromer-Galley (2007, idézi Steiner 2012) a kihasználatlan iskolákról és az iskolai szexuális oktatástól rendezett vitákat elemzett. Összehasonlítva a fenti kutatással, ezekben a kontextusokban jóval gyakrabban szerepelt saját történet, személyes anekdota. Steiner (2012) értékelése szerint ez azért lehetséges, mert az emberek szélesebb körű tapasztalatokkal rendelkeznek az iskolával, mintsem a World Trade Center helyén való újjáépítéssel kapcsolatban. Weselowska arra a következtetésre jutott, hogy „a hatékony deliberáció nem igényli a racionális érvelést (...) a kommunikáció azon narratív módja vezet megegyezésre, melyben értékek, tapasztalatok, tudás öltetnek testet a történetmesélésben.” (Weselowska 2007: 676, idézi Steiner 2012)

Ha a tagok elbeszélnek egymás mellett, monologizálnak, nem figyelnek az előttük szólóra, nincs valódi párbeszéd, nem jöhet létre a deliberáció. Steiner (2012) és kollégái Kolumbiában, Bosznia-Hercegovinában, Belgiumban, az Európai Unióban és Finnországban végeztek összehasonlító kutatásokat. Kolumbia jövőjéről rendezett kutatási eredmények kvalitatív elemzése azt mutatja, létezik a beszélgetésekben egy ún. átalakító pillanat (transformative moment), amikor megváltozik a párbeszéd mintázata és a monológokból dialógus válik. Ebben a pillanatban, a beszélgetés során először valaki személyes történetet oszt meg, még ha nem is vág szorosán a beszélgetés témakörébe és nem tartalmaz logikus érveket, ezzel megtöri a jeget. Ekkor elkezdődhet a beszélgetés, az érvek és ellenérvek megfogalmazása a témához kapcsolódóan. Kvantitatív elemzések azt mutatják, hogy a beszédaktusok közel fele nem tartalmaz véleménynyilvánítást. Steiner később azokat a beszédaktusokat elemezte, melyek kizárólag véleménynyilvánítást tartalmaznak. Az érvek alátámasztását tekintve meg-

állapítja, hogy 36%-ban egyáltalán nem, 34%-ban pusztán valamilyen illusztrációval alátámasztott érveket tartalmaznak a megnyilvánulások. 17%-ban az alátámasztó érvek egyáltalán nincs kapcsolata, 10%-ban pedig van kapcsolata a kifejezett véleménnyel, és pusztán a véleményt tartalmazó beszédaktusok 3%-ában fordult elő, hogy egynél több alátámasztó érvet is tartalmaz, melyek mind kapcsolatban is állnak a véleménnyel. Az indoklások szintjét tekintve 64%-ban próbálták meg valamilyen módon igazolni érveiket a tagok, ideszámítva minden olyan véleménynyilvánítást, melyben akár illusztrációval, akár gyenge kapcsolatú érvekkel igyekeznek alátámasztani véleményüket. A beszédaktusok 59%-a tartalmaz véleményt, s ezek kétharmadában valamilyen indoklás is szerepel. Steiner értékelése szerint figyelemre méltó, hogy ebben a kutatásban az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező tagok is ugyanúgy képesek voltak érveik indoklására, mint a magasan képzettek. Életkor tekintetében sem mutatkozott nagyobb eltérés a tagok között leszámítva, hogy a legfiatalabb megnyilvánulásai gyakran racionális érvek nélküli. A belgiumi eredmények ezzel szemben azt mutatták, hogy jellemzően a fiatalabbak, a férfiak, a magasan iskolázottak éltek a racionális érvelés lehetőségével, igazolva azt a feltételezést, miszerint a magasabb iskolai végzettségűek erősebb kognitív képességei hozzájárulnak a racionálisabb érveléshez. Nemek tekintetében elmondható, hogy minden kutatási tapasztalat szerint a nők szívesebben használnak személyes történeteket érveléseikben. (Steiner 2012)

Az eltérő kutatási design szerint a bevándorlás, klímaváltozás, EU jövője kérdéseiben megrendezett Europolis projektben a moderátorok azt az instrukciót kapták, hogy ne avatkozzanak bele a tanácskozásokba, ugyanakkor arra is biztatva voltak, hogy amennyire csak lehet, biztosítsák a megbeszélés deliberatív jellegét, tehát ösztönözzék a résztvevőket véleményük bemutatására, érvek alátámasztására és mások érveinek tiszteletére. Ezzel szemben Kolumbia, Bosznia-Hercegovina és Belgium mini-fórumain nem volt beavatkozó moderálás, a beszélgetés zavartalanul haladt a maga útján, az szólalt meg, aki akart, a moderátor nem szólított fel senkit.

Az Europolis projektben a DQI (és az esemény értékelésére vonatkozó kérdések) felhasználásával arra a kérdésre keresték a választ, hogy milyen mértékű a deliberáció az egyes csoportokban, s ez milyen hatással van a nacionalizmus és más EU-s tagállamok megítélésének változására. Feltételezésük szerint a deliberáció magas színvonala csökkenti a nacionalizmust és növeli a más tagállamokkal szembeni nyitottságot, a migráció tekintetében pedig növeli a bevándorlók problémáinak megértését. (Steiner 2009)

Kvalitatív módon, a történetmesélés elemzése révén megvizsgálták, hogyan alakul a beszélgetések dinamikája. Így például azt, hogy volt-e a vita során olyan fordulópont, melynek során a párbeszéd tiszteleteljesebbé vált, s ha igen, milyen szavak, mondatok révén jött ez létre, s egyáltalán az adott szekció deliberációs szintje vajon hatással van-e az azt követő szekciókra. Arra a kérdésre is keresik a választ, hogy milyen csoport és egyéni szintű előzményei vannak a létrejött deliberáció különböző szintjeinek. Csoportszinten az is érdekes, hogy a csoportösszetétel hogyan befolyásolja a deliberációs szintet, például a nemek aránya befolyásoló erővel bír-e. Egyéni szinten vizsgálható a szocio-demográfiai jellemzők befolyása is. (Steiner 2009) Annak érdekében, hogy az oksági viszony tanulmányozható legyen, az elemzés pszichológiai irodalom új elméletei közé beágyazott, kiemelten hivatkozva Lupia (2002, idézi Steiner 2009: 13) kutatási eredményeire, aki elsősorban a deliberáció kognitív akadályaira koncentrált. Rámutatott arra, hogy a deliberáció nem jön létre szükségképpen, hiába teremtjük meg a szükséges feltételeket. Számos pszichológiai tényező gátolhatja a deliberáció kialakulását, különösen az emberek képessége és hajlandósága a jobb érvek felkutatására. Steiner úgy értékeli, a kognitív folyamatok mellett az affektív és motivációs tényezőknek is szerepük van.

A messzire mutató policy következtetések mellett az Europolis projekt nagy empirikus jelentőségű, hiszen áttörést jelent a DQI nemzetközi alkalmazása terén, normatív jelentősége pedig abban áll, hogy további szilárd normatív alapot biztosít a demokrácia elméletek számára. (Steiner 2009) Steenbergen (ESA 10th Conference, 2011) az Europolis projekt (2009, Brüsszel) eredményeit a 25 kiscsoportból 9 elemzése alapján mutatja be. A Discourse Quality Index mutatóit hasonlítja össze ezen kiscsoportok esetében az „ideális” esettel (politikusként vitája Svájcban) az Item Response Analysis módszerével. Érdekes eredmény, hogy az új tagállamok (Kelet-Közép Európa) alsóbb rétegei nem igazán képesek véleményüket indokolni és a közjóra utalni a beszélgetések során. Trenz (ESA 10th Conference, 2011) az Europolis projekt adatait kvantitatív és kvalitatív módon is (DQI) feldolgozta. Eredményei szerint kérdéses, hogy informáltabbak lettek-e a résztvevők. A DP után mindkét témában (bevándorlás, éghajlatváltozás) nagyobb mértékben delegálnák az ügyeket EU-s szintre (az éghajlatváltozás esetében még nagyobb a változás, mert transznacionális jellegű a téma.) A résztvevők azt érezték, hogy odafigyelnek arra, amit mondanak, és többet kommunikálnak más nemzetiségűekkel is. A többnyelvűség, mint a projekt egyik jellemzője, nem jelent problémát, sőt jobban figyeltek egymásra, kevesebb a konfliktus, jobban megértették egymást, átláthatóbb volt a folyamat. Kérdés, vajon mennyire általánosíthatók az eredmények.

Bächtiger és Hangartner (2007) Svájcban, az Egyesült Államokban, Németországban és Nagy-Britanniában, összesen 55 parlamenti vita elemzését végezték el és arra a következtetésre jutottak, hogy a filozófiai elképzelések és a politika valós világát az intézmények, a megfelelő politikai körülmények képesek összekötni, kulturális háttérre való tekintet nélkül. Az elemzés fókuszában két deliberatív eszme áll, a tisztelet és az érvelő változás. Úgy találták, a konszenzusos intézményeknek – mint például nagykoalíciók vagy kétpárti megállapodások formájában – van jelentős hatása a tiszteletre és az argumentív változásra. A vétőjog e tekintetben nem mutat szignifikáns hatást. Összességében úgy látszik, a megfelelő intézmények révén – legalábbis részben – a deliberatív eszmék tervezhetők. (Bächtiger – Hangartner 2007)

A DQI megalkotói szerint a modell számos korláttal rendelkezik. Egyrészt nem tudja befogadni a habermasi diskurzusetika egyik legfontosabb elemét, a hitelességet, mindemellett sokan eleve vitatják a habermasi deliberáció fogalom helyességét is. Továbbá kizárólag a diskurzus szövegével foglalkozik, s nem vesz számításba más, nonverbális kommunikációs elemeket, miközben számos pszichológiai kutatás megerősíti azt a tényt, miszerint a nonverbális kódok befolyásolják az üzenet értelmezését. Ugyanakkor kvalitatív elemzési módszerekkel együtt a DQI hatékony kutatási eszköz lehet. A DQI-modell alapvetően hivatalos diskurzusra koncentrál, de emellett számos más felhasználási terület is elképzelhető, mint például újságcikkek, kommentárok, televíziós viták, informális politikai viták és fókusz-csoportok (National Issue Conventions, Fishkin 1995, Fishkin-Luskin 1999, 2002, Steenbergen et al. 2003)

Martin King (2009) érvelése szerint a habermasi diskurzusetikára való hivatkozás problematikus és összeférhetetlen a DQI alkalmazásával, mely eleve torzítja és korlátozza az objektív mérés lehetőségét. A mérési kritériumok önkényesek, a DQI nem képes a résztvevők közti párbeszéd pontos mérésére. Abszurd feltételezésnek tartja azt az állítást, mely szerint a kódokhoz rendelt szám adatok képesek az ideális vita elemeit reprezentálni. A DQI további hiányossága, hogy nem tud nonverbális elemeket beemlíteni, miközben azok jelentősen befolyásolják a diskurzus alakulását. Ugyanígy nem veszi figyelembe a konszenzus kialakulása szempontjából a negatív és eredménytelen beszédegységeket sem. A DQI-val kapcsolatban a hatásosság kérdése perdöntő. King szerint ugyanis nem tisztázott, hogy lehet megítélni az adott megnyilvánulás vitára gyakorolt hatását, ha csak a tartalmát vizsgáljuk. Hiába értékeljük az adott vitát úgy, mint olyant, amelynek beszédegységei megszakításmentesek, tiszteletteljesek és jól megalapozottak, ha már a legelső érv tartalmazhatott olyan meggyőző kijelentést, amely után senki nem kívánja vitatni annak érvényességét. Nincs meggyőző minősítési

koncepciója a kódolási kategóriáknak sem. Az érvényességet tekintve pedig problematikusnak tartja, hogy mindkét kódoló részt vett a DQI megalkotásában, s ez veszélyezteti az eljárás megbízhatóságát. Érvelése szerint az elhangzott vizsgálata helyett jobb alternatív módszer lenne a vita mérésére kérdőívet kitölteni a résztvevőkkel attitűdjeikre és az eseményre értékelésére vonatkozóan. A legfőbb kritikai érv szerint ezek a típusú mérések nem lehetnek objektívek, a deliberációra vonatkozó interpretáció szubjektív, ahogyan magának a vitának is vannak szubjektív, interszjektív dimenziói is.

Steiner (2012) álláspontja szerint ezek a felvetések helyénvalók. Azonban ebben a kérdésben nem az objektív-szjektív oppozíciójában kell gondolkodni, hiszen egyetlen komoly társadalomtudományi kutató sem állíthatja, elérte az objektív igazságot. Nincs interpretáció szjektívitás nélkül. Egy tudományos igényű deliberatív kutatásnak figyelemmel kell lennie arra, hogy éppen az a jó deliberáció ismérve, ha egyetlen résztvevő sem látja, láttatja a világot mint abszolút objektivitást. Értékelése szerint az eredményes és tudományos értelmezés célja elérni az interszjektívitás valamely szintjét, s a DQI az erre való törekvést fejezi ki. (Steiner 2012)

Schäfer (2010) kritikája szerint a DQI jelenleg fejlesztésre szorul, ám a későbbi vizsgálatok számára hasznos alapot jelenthet. A modell nem veszi figyelembe megfelelő módon a kontextust, emellett problematikus a vita, az eredmény minősége és a deliberatív diskurzus feltételezett kritikai potenciája közti kapcsolat is. Schäfer megítélése szerint a DQI kétszintű koncepción alapszik. Az alapkoncepció szerint a hét kódolási kategóriát egyidejűleg alakítják ki és végeznek méréseket. Annak ellenére, hogy azt várnánk, minden mérési kategória a deliberáció szükséges alkotóeleme, a szerzők akkor is deliberációnak nevezik az adott jelenséget, ha bizonyos kategóriákban a kategóriaindex értéke nulla (pl. nincs érvelés, tiszteletlenség), implicit módon alkalmazva ezzel a kategóriák közti hasonlóság, az 'ÉS' helyett a 'VAGY' logikai elvét. (Schäfer 2010)

A kaposvári kutatás eredményei

A deliberatív közvélemény-kutatás egy participatív technika, mely James S. Fishkin (1995) nevéhez fűződik. Magyarországon nincsen nagy hagyománya, az elmúlt évtizedben alig néhány ilyen készült csak. Ez a módszer a deliberatív demokrácia ideálját ülteti át a gyakorlatba, melynek lényege a vita. A deliberatív tanácskozáson szabad és egyenlő állampolgárok vesznek részt, hogy hosszas mérlegelés után kialakítsák a közügyekkel kapcsolatos álláspontjukat. A módszer döntéstámogató technika, mely a képviselői demokráciák hiányosságaira reagál, azaz kiteljesíti a demokráciát. Célja informáltabb, jobb állampolgárok (better citizens) nevelése, közösségteremtés, a társadalmi részvétel erősítése a közpolitikai döntéshozatalban. Fishkin szándéka szerint ez a módszer megmutatja, hogyan vélekednének az emberek, ha lehetőségük lenne hiteles információkat számba venniük, egy-egy kérdést alaposabban végiggondolniuk. Már több tucat deliberatív közvélemény-kutatást rendeztek szerte a világban, és mindannyiszor jelentős változást mértek a deliberáció hatásaként a résztvevők informáltságában és attitűdjeiben.

Magyarországon elsők között rendezett deliberatív közvélemény-kutatást a Budapesti Corvinus Egyetem a kaposvári kistérségben.¹ A Lengyel György vezette kutatócsoport tagjaként a foglalkoztatás, munkahelyteremtés kérdéskörében módszertani kísérletet végeztünk, mely nemcsak tartalmi, de módszertani kihívások elé is állított bennünket. Alapvető célunk az volt, hogy megvizsgáljuk, hogyan működik ez az új participatív technika egy helyi társadalom számára releváns kérdés megvitatása során, milyen változás érhető el a résztvevők közügye-

¹ Hasonló „társadalomtudományi vállalkozást” szerveztek például az ELTE-n *Magyar Agora 2005* címmel a hazai cigány-kérdés témakörében.

ket érintő informáltságában, involváltságában. Azt látni, hogy a módszer hatékony, növekedett – igaz, nem minden témában – a résztvevők ismeretszintje, megváltozott az attitűdjük bizonyos kérdéseket illetően, növekedett körükben a bizalom, a tolerancia, a szolidaritás más emberekkel kapcsolatban, tehát növekedtek a közösség társadalmi erőforrásai. Áttekintve a vonatkozó kutatásokat, azt látjuk, hogy sokan úgy találták, a vélemények gyakran megváltoznak a deliberáció hatására, de „a legtöbb empirikus elemzés nem magyarázza a véleményváltozások mintázatát, nem indokolja a változás hiányát.” (Barbaras 2004: 688)

A deliberatív közvélemény-kutatás első fázisában egy adott populáció véletlenszerűen kiválasztott, reprezentatív mintája kerül megkérdezésre (T1 kérdőív), majd a minta tagjait meghívják, hogy vitassák meg személyesen is a kérdéseket egy hétvégén, ami előtt résztvevők alapos, gondosan kiegyensúlyozott tájékoztató anyagokat kapnak kézhez, hogy a vitára felkészülhessenek. A résztvevők a deliberatív hétvégén megérkezésükkor kitöltenek még egy rövidebb, az elsőhöz hasonló kérdőívet (T2 kérdőív), majd képzett moderátorok vezetésével kis csoportokban vitatkoznak, illetve kérdéseket fogalmaznak meg az adott tárgyban, melyeket a plenáris üléseken tesznek fel a szakértőknek, politikusoknak. A hétvégi események opcionális részét képezi a televíziós közvetítés. A kutatás utolsó lépéseként a résztvevők újra kitöltik az eredeti kérdőívet (T3 kérdőív), s a mért változás az attitűdökben megmutatja, hogy milyen lenne a tényleges közvélemény, ha az embereknek lehetőségük volna tájékozódni, és végiggondolni az adott tárgyban megfogalmazható érveket és ellenérveket. A módszertani protokoll része a követéses szakasz is (T4 kérdőív), de erre csak elvétve kerül erre sor. (Fishkin 1995) A kaposvári kutatás során egy évvel később újra meglátogattuk a résztvevőket, emellett felkeresünk egy, a nem résztvevőkből vett kontroll mintát is azért, hogy a vélemények és a tudásszint stabilitását mérjük. Összefoglalóan elmondható, hogy a vélemények változása rövid távúnak bizonyult, de néhány kérdést tekintve hosszú távú változást mérhetünk. (Lengyel et al 2011)

A kaposvári deliberatív közvélemény-kutatásban általános, policy és személyes attitűd-kérdések, valamint tudásszintmérő kérdések szerepeltek. Tanulmányomban egyrészt a tudásszint változásával, másrészt a főként foglalkoztatást érintő policy típusú attitűdök változásával foglalkozom. Két kiemelt csoportra megvizsgálom a deliberációs diskurzus minőségét, és azt, hogy milyen ezen csoportok összetétele, hogyan zajlott le a vita, s elemzésemben kibontom a felhasznált diskurzus minőségi index (DQI) dimenzióit. Majd összehasonlítom a két csoportot, összevetem a tudásszint- és a véleményváltozási adataikat és megvizsgálom a jelentős tudásszint növekedést és véleményváltozást produkáló csoportjait és jellemzem őket.

A Kaposvári Kistérség felnőtt lakosságának reprezentatív mintáján 2008-ban végzett survey (T1, N=1514) és a deliberatív hétvége résztvevői (T3, N=108) által kitöltött kérdőívek adataira támaszkodom. Ezen kívül felhasználok a deliberatív hétvégén rögzített audiovizuális anyagokat, valamint a kiscsoportok moderátorainak beszámolóját is. A tudásszint változásának mérésére a kérdőívekben kilenc (inf1–inf9), többféle választ felkínáló kérdést tettünk fel, melyek közül csak egy válaszlehetőség volt jó. Az attitűdök mérésére a kaposvári deliberatív közvélemény-kutatásban 5-7-10 fokú attitűdskálákat alkalmaztunk, melynek kérdései arra vonatkoztak, hogy mennyire értenek egyet, támogatnak, vagy elleneznek valamely attitűdtárgyat, melyek a foglalkoztatás, munkanélküliség, munkahelyteremtés folyamataira vonatkoztak. A véleményváltozást azzal az elmozdulással mérem, amelyet a deliberáció előtti és utáni válaszok mutatnak. A deliberáció folyamatát és annak eredményeit most kvalitatív módszer segítségével elemzem. Tekintettel arra, hogy a kaposvári kutatás résztvevőinek véleményére legnagyobb hatással a kiscsoportos beszélgetések voltak, fontos a diskurzus minőségét vizsgálni; ez a beszédminőségi elemzés, a minőség kvantifikálása árnyalja, kiegészíti a kvantitatív elemzések eredményeit.

Az eredményeink alapján elmondhatjuk,² hogy a tudásszint változás tekintetében a kaposvári vizsgálat szignifikáns és tartós változást mutat két fontos kitételrel. Egyrészt ez csak a szöveges itemek tekintetében igaz, hiszen a numerikus válaszokban nem történt növekedés rövidtávon. A kvalitatív és a kvantitatív információk eltérő befolyása lehet a résztvevők tudására. (Fishkin et al. 2009) Másodszor, hosszú távon a kontrollcsoportban is növekedett az ismeretszint. Míg a DP hatása leginkább a szöveges ismereteket tekintve mérhető, a helyi népességből vett kontrollcsoportban a kvantitatív információkra vonatkozó ismeretszint emelkedett. Az gondolható, hogy ez a krízis hatása volt: a munkanélküliségre vonatkozó számszerű adatok ismertté váltak. Ugyanakkor ebben az esetben növekedés volt tapasztalható a DP résztvevők körében is. A különbségnek köze lehet a deliberációs vitákhoz és a minta korösszetételéhez. A DP minta önszelekciója révén az idősebbek felülreprezentáltak voltak a résztvevők között.

Ami az információs szintet illeti, mindent egybevéve szignifikáns, tartós növekedés mérhető a tudásszintben. Ugyanakkor ez a szint nem különbözik szignifikánsan a kontrollcsoportban mérttől. Ami eltérő, az a változás típusa: a DP résztvevők a kvalitatív, a kontrollcsoport tagjai pedig a kvantitatív munkanélküliségre vonatkozó információkról tudtak többet. Ami az attitűdváltozásokat illeti, öt itemből kettő esetében egyáltalán nem történt változás, minden harmadik esetében kizárólag rövid távú változás történt. Húszból kettő esetében volt a hatás hosszú távú a DP hatásának köszönhetően. Két tétel ideológiailag is érzékeny volt: nagyobb arányú újraelosztás EU-s szinten, és a piacok nyitása a verseny számára.

A kaposvári utánkövetéses vizsgálat eredményei szerint a deliberatív közvélemény-kutatás az emberek véleményére kisebb, tartós hatással van. Rövidtávon, közvetlenül az esemény után a résztvevői ismeretszint szignifikánsan nőtt és számos kérdésben megváltoztak vélemények, mások mellett például sokkal toleránsabbak lettek a munkanélküliséggel kapcsolatban és a véleményük kiegyensúlyozottabbá vált. Lelkesedéssel értékelték az eseményt, és úgy érezték, a jövőben szívesebben vesznek részt közéleti vitákban. Egy évvel később, hosszútávon a mért hatások legtöbbször eltűnt: résztvevői tudásszint és a legtöbb véleményváltozás nem különbözik a kontrollcsoporttól, miközben az esemény értékelése szempontjából – jól-lehet pozitív maradt a legtöbb dimenzióban – kevéssé lelkes véleményeket fogalmaztak meg.

Eredményeink szerint a deliberatív közvélemény-kutatás tehát nem alkalmas a véleményének hosszú távú megváltoztatására. Azok számára, akik a participatív demokrácia formáival kívánnak kísérletezni, ez talán nem a legjobb hír, de hozzájárulás lehet a döntéshozatali technikák fejlesztéséhez. Bár a DP-k célja a változás, mely gyakran be is következik, a véleményváltozás mikéntjéről, és ebben a csoportthatások, valamint a deliberáción kívüli hatások szerepéről mostanáig kevés tudással rendelkezünk. Az eredmények áttekintése fényében azt gondolom, a „negatív eredmény” a legérdekesebb. Ez egyfelől csalódás lehet, ugyanakkor megfigyeléseink mindenképpen hozzájárulnak a deliberatív folyamatok jobb megértéséhez és a módszertant övező esetleges illúziókkal való leszámoláshoz.

Mindezek alapján felmerülhet a kérdés, hogy a deliberatív közvélemény-kutatást tekinthetjük-e, tekintsük-e tartós véleményváltozást indukáló eszköznek. Az eredmények ismeretében azt gondolom, hogy ezt a módszert inkább a deliberált közvélemény megismerése eszközének tekintsük és csak mellékesen olyan módszernek, amellyel tartós közvélemény-változást lehet elérni. Utóbbi esetben félő, hogy olyan peremfeltételeknek kellene megfelelnünk, mint például a helyes vagy kívánatos közvélemény meghatározása, ami nagy valószínűséggel már nem kutatói feladat.

² Lengyel, György – Göncz, Borbála – Vépy-Schlemmer, Éva (2011) Temporary and lasting effects of a deliberative event: the Kaposvár experience, Paper Presented at the Workshop on Frontiers of Deliberation, ECPR Joint Sessions, St.Gallen, April: 12–17.

Az elemzett kicsoportok és a vita témája

A deliberatív hétvégén összesen 108 fő vett részt, 15 csoportba osztva beszélgettek, mely csoportbeszélgetések hangfelvételei közül 7 db elemezhető minőségű. Ezek közül kiválasztva, mely csoport produkálta egy kiválasztott téma (foglalkoztatáspolitikai eszközök) kapcsán legtöbb és legkevesebb szignifikáns változást T1-ről T3-ra, a diskurzus-minőség elemzésébe a 2-es (legjobb szignifikáns változás) és a 11-es (nincs szignifikáns változás) csoportokat vontam be. Az alábbiakban a diskurzus-minőség vizsgálatának kódolási és elemzési fázisait mutatom be részletesen Steenbergen és kollégáinak (2003) munkája alapján. Bemutatom, hogy a DQI megbízható mérési eszköz, mely a különböző csoportokban zajlott diskurzusok minőségének leírására és összehasonlítására alkalmas mutatónak látszik.

Az elemzés kódolandó egységeit az egyéni beszédaktusok képezik. Egyetlen beszédaktusnak számít, ha a beszédaktus rövid időre – akár csak néhány másodpercre – megszakad és a beszélő azután zavartalanul folytatja. Ezen beszédaktusok közül kizárólag a releváns tartalmú megnyilvánulások kerültek kódolásra. Két kódoló két lépésben végezte a kódolást. Előbb mindkét kódoló önállóan végigolvasta a vitát és jelölte a releváns részeket. Ez a független kódolás biztosítja a statisztikai eredmények megbízhatóságát. Ezután kódolták az egyes megnyilvánulásokat a kódolási kategóriák mentén,³ majd a kódolók összehasonlították a kódokat és egyeztettek az egyes kódolási kategóriák tekintetében, ezzel alakultak ki a végleges kódok. (Steenbergen et al 2003: 31) Fontos azt is megjegyezni, hogy mindkét kódoló tisztában volt a kicsoportok kiválasztásának szempontjával, a kódolás során fellépő esetlegesen fellépő részrehajlásukat a kódolási kategóriák leírásának pontos betartásával kontrolláltuk.

Két kicsoportot választottam ki az elemző összehasonlításra. Az egyikben (2-es számú csoport) a legtöbb, a másikban (11-es számú csoport) a legkevesebb szignifikáns változás volt mérhető a deliberáció hatására. A 2-es csoport, mely a legtöbb szignifikáns változást mutatta T1-ről T3-ra, és a 11-es csoportban nem történt szignifikáns változás T1-ről T3-ra az adott témában. A DP-n az alábbi témák kerültek megvitatásra: 1. a munkaerőpiac, a munkahelyteremtés főbb kérdései, 2. foglalkoztatáspolitikai eszközök, 3. az EU szerepe a foglalkoztatáspolitikában. A következőkben a második témában lezajlott beszélgetéseket elemezem, összehasonlítom a csoportvitákat, hogy megvizsgálhassuk a kicsoportos deliberációs folyamatok minőségét. Az 1. táblázatban a hangrögzített – tehát elemezhető – kicsoportok véleményváltozásai láthatóak T1-ről T3-ra.

Mindkét csoportbeszélgetésen 6 fő vett részt, a 2-es csoportban 4 férfi, 2 nő, a 11-es csoportban fordított arányban férfiak és nők. A résztvevők mindkét csoportban 50-70 év közöttiek, két kivételtől eltekintve nyugdíjasok vagy munkanélküliek.

Mindkét csoportban hasonlóan középutas véleményen voltak a tekintetben, hogy nemcsak az egyén felelőssége, hanem az állam feladata is mindenki számára munkahelyet biztosítani. Ugyanakkor szembetűnő és szignifikáns változás történt a 2-es csoportban a deliberáció után: a csoporttagok kizárólag az egyén felelősségét hangsúlyozták e kérdés tekintetében. Ez a csoporttendencia megfelel a teljes mintán mért véleményváltozásnak is a kérdésben, hiszen azok aránya, akik úgy gondolták, hogy mindenkinek saját felelőssége munkát találni, 26%-ról 44%-ra emelkedett a deliberáció után.

³ A kódolási kategóriák listája: I. Relevancia, II. Megszakítás, III. Részvétel – Megszorítások, IV. Tisztelet – Durva beszéd, V. Tisztelet – Tiszteletteljes beszéd, VI. Tisztelet – Hallgatás, VII. Érvek indoklásának szintje, VIII. Érvek indoklásának tartalma – Saját csoport, IX. Érvek indoklásának tartalma – Más csoport, X. Érvek indoklásának tartalma – Közjó, XI. Érvek indoklásának tartalma – Elvont elvek, XII. Álláspont, XIII. Történetek. A kategóriák részletes kifejtése a Függelékben *A Discourse Quality Index (DQI) kódolása* címen olvasható.

1. táblázat

Változások T1-ről T3-ra, T-TEST PAIRS

Aggregált (N=108) szinten szignifikáns változást mutató, foglalkoztatásra vonatkozó kérdések/hangrögzített csoportok

csoporth	fő	ff	nő	Q9 ⁴	t3Q9	t	p	Q13	t3Q13	t	p	Q17	t3Q17	t	p	Q19	t3Q19	t	p
2	6	4	2	4,17	1,50	3,508	,017	2,50	6,83	-4,716	,005	4,50	2,50	1,195	,286	2,50	5,83	-2,988	,031
5	7	3	4	4,57	3,14	2,500	,047	5,00	5,43	-0,411	,695	4,71	3,71	1,025	,345	1,71	4,00	-2,938	,026
6	7	3	4	3,50	4,33	-0,752	,486	4,71	4,57	,141	,892	4,00	4,43	-0,430	,682	2,86	3,14	-0,229	,827
10	6	2	4	5,00	3,17	1,571	,177	4,67	7,00	-2,767	,040	4,67	3,67	1,000	,363	3,67	3,00	0,830	,444
11	6	2	4	4,33	4,50	-0,542	,611	5,50	6,00	-0,620	,562	4,33	4,00	0,439	,679	3,50	4,50	-0,889	,415
14	6	1	5	4,83	2,17	3,024	,029	5,33	6,00	-1,195	,286	4,33	2,50	1,161	,198				
16	5	1	4	5,20	2,40	7,483	,002	5,80	6,60	-1,633	,178	4,00	3,00	1,826	,142	3,40	4,40	-0,913	,413
T1átlag N=108				4,28				4,87				4,35				3,36			
T3átlag N=108					3,35				5,79				3,56				4,12		

A 2-es csoportban az azzal kapcsolatos vélemények is szignifikánsan változtak, hogy a segélyeket milyen feltételekhez kellene kötni. A 2-es csoportban, ahogyan a teljes mintában is, a delibérációt követően csökkent azok aránya, akik úgy gondolják, hogy a segélyeket csak azoknak kellene kifizetni, akik megdolgoztak érte (a teljes mintában ez az arány 27%-ról 15%-ra csökkent), és nőtt azok aránya, akik szerint gondoskodni kell azokról is, akik önhibájukon kívül nem tudnak dolgozni (a teljes mintában ez az arány 52%-ról 77%-ra nőtt). A 11-es csoportban ezzel szemben mind a delibéráció előtt, mind utána ugyanazon véleményen voltak a kérdésben, mely szerint azokról is gondoskodni kell, akik önhibájukon kívül nem tudnak dolgozni.

A munkanélküliség elkerülhetőségére vonatkozó véleményeknél a 2-es csoportban ugyanúgy, ahogyan a teljes mintában is, nőtt azok aránya (32%-ról 49%-ra), akik szerint a munkanélküliség nem küszöbölhető ki teljesen. Ezzel szemben a 11-es csoport mindvégig egy középútas álláspontot képviselt a kérdésben, s ennek tagjai gondolták egyúttal azt is, hogy a mai gazdasági helyzetben a munkanélküliség nem küszöbölhető ki teljesen.

⁴ Q9: Egyesek úgy gondolják, hogy mindenkinek a saját felelőssége, hogy talál-e munkát magának. Mások úgy gondolják, hogy az állam feladata, hogy mindenki számára munkahelyet biztosítson. Önnek mi a véleménye e tekintetben, hol helyezné el magát 1-7 skálán?

Q13: Egyesek úgy gondolják, hogy a segélyeket csak azoknak kellene kifizetni, akik megdolgoznak érte. Mások úgy gondolják, hogy vannak, akik önhibájukon kívül nem tudnak dolgozni, és róluk is gondoskodni kell. Önnek mi a véleménye e tekintetben, hol helyezné el magát 1-7 skálán?

Q17: Egyesek úgy gondolják, hogy a mai gazdasági helyzetben a munkanélküliség nem küszöbölhető ki teljesen. Mások úgy gondolják, hogy a munkanélküliséget mindenáron meg kellene szüntetni. Önnek mi a véleménye e tekintetben, hol helyezné el magát 1-7 skálán?

Q19: Egyesek úgy gondolják, hogy a kormánynak csökkenteni kell az adókat, még ha kevesebb is jut így az oktatásra, az egészségügyre és a nyugdíjakra. Mások úgy gondolják, hogy a kormánynak többet kell fordítania ezekre, még akkor is, ha így fel kell emelni az adókat. Önnek mi a véleménye e tekintetben, hol helyezné el magát 1-7 skálán?

Az adópolitikát illetően is szignifikáns változás történt a 2-es csoportban ugyanúgy, ahogyan a teljes mintában is (45%-ról 29%-ra), csak ellentétes irányban. Míg a teljes mintában csökkent azok aránya, akik szerint a kormánynak csökkenteni kellene az adókat, még ha kevesebb is jut így az oktatásra, az egészségügyre és a nyugdíjakra, a 2-es csoportban a deliberáció után nőtt azok aránya, akik szerint a kormánynak csökkenteni kellene az adókat. A 11-es csoportban az eddigi kérdésekhez hasonlóan ebben a témában is egy közéleti vélemény képviseltek a megkérdezettek, mely vélemény a deliberáció utánra sem változott.

Megállapíthatjuk, hogy a 2-es csoport abban is különbözik a 11-es csoporttól, hogy annak tagjai a teljes mintához – egy kérdést kivéve – hasonló mértékben és irányban változtatták meg véleményüket az adott foglalkoztatást érintő kérdésekben.⁵ Most nézzük meg, hogy ezek mögött a számszerűsített véleményváltozások-/állandóságok mögött milyen tényleges és szövegszerű vélemény-kifejezések, állásfoglalások azonosíthatóak.

A csoportviták szöveges elemzése

Az alábbiakban a két kiválasztott csoport vitáját elemzem. Elemzem az elhangzottakat azzal a céllal, hogy bemutassam, ténylegesen és szövegszerűen hogyan zajlott le a vita, kiegészítve, megerősítve, „életre keltve” ezzel a DQI különböző aspektusait. A beszélgetés során a résztvevők az alábbi, foglalkoztatáspolitikai eszközökkel kapcsolatos témákat érintették, s fejtették ki álláspontjukat, fogalmazták meg érveiket, ellenérveiket. A 2. táblázat a foglalkoztatáspolitikai aktív eszközeit érintő témákban elhangzottakat tartalmazza, csoportonkénti bontásban.

A képzés elősegítése

A munkaerőpiacon való elhelyezkedést segítő képzések támogatásával a 11-es csoportban nem foglalkoztak, a 2-es csoportban azonban számos, jellemzően kontra véleményt fogalmaztak meg. Amellett tehát, hogy alapvetően elismerték és támogatták a tanulás szükségességét a munkanélküliek, álláskeresők körében, megjelentek pro és kontra vélemények egyaránt, hangsúlyozva, hogy az államilag támogatott képzésben résztvevők sokszor nem elég érdekeltek vagy alkalmasak a tanulásra, másrészt a képzés minősége sem megfelelő, nem juttatja érdemi tudáshoz a programban résztvevőket.

Bér- és járuléktámogatás

Hátrányos helyzetű álláskeresők foglalkoztatása esetén a munkaadó számára kiutalt bér- és járuléktámogatás kérdésével csak a 2-es csoportban foglalkoztak, s fogalmaztak meg dominánsan kontra érveket. Amellett, hogy elismerték, ez a fajta szolgáltatás lehetőséget ad a hátrányos helyzetűeknek is az állástalálásra, látták azt is, hogy a vállalkozások könnyen visszaélnek ezzel a lehetőséggel, illetve probléma az is, hogy nincs továbbfoglalkoztatási kötelezettség.

⁵ A moderátori beszámolók alapján egy érdekes megállapítást tehetünk: valamennyi kiscsoportban a DP módszerét és a plenáris üléseket illetően főként kritikus véleményeket fogalmaztak meg, kivéve a 11-es csoportban. Nekik egyhangúan nagyon tetszett a módszer, véleményük szerint több ilyen kellene, hogy jobban megértsék az őket körülvevő világot. A szakértői válaszokkal is elégedettek voltak.

2. táblázat

Foglalkoztatáspolitikai aktív eszközeit érintő megállapítások

Téma	2-es csoport	Pro / kontra	11-es csoport	Pro / kontra
1. Munkaerőpiaci szolgáltatások (tanácsadás, munkaközvetítés)	X		Sok munkanélküli van, aki nincs nyilvántartásban.	kontra
			Ezeknek van a legnagyobb tapasztalatuk (...) szükség van rájuk.	pro
2. Képzések elősegítése	Van, aki él a lehetőséggel.	pro	X	
	Van, aki nem él a lehetőséggel.	kontra		
	Pénzkidobás.	kontra		
	Mert gyorstalpaló, így nem hatékony.	kontra		
3. Bér- és járulék-támogatás	A munkaadó miután lejárt az idő, elküldi a foglalkoztatott hátrányos helyzetű álláskeresőt.	kontra	X	
	Ennek van előnye.	pro		
	Ennek van hátulütője is.	kontra		
4. Közhasznú és közcélú munka	A közhasznú munkát, aki felügyeli, nem ártana, hogyha utánanézne.	kontra	X	
	Dolgozzon mindenki valamit, (...) hogy az ország továbbra is fennmaradjon!	pro		
5. Önfoglalkoztatás, vállalkozóvá válás támogatása	Bizonyos feltételek szerint, (...) önerőt kér, (...) egyszerűen nem tudják előteremteni.	kontra	X	
6. Munkahelyteremtést és munkahelymegőrzést elősegítő beruházások támogatása	Ennyi nagy bevásárlóközpontot építeni, ez butaság.	kontra	Támogatni kell, ez egyértelmű.	pro
	X		Egy módja van annak, hogy ez az ország fellendüljön, (...) munkahelyteremtés.	pro

Munkaerőpiaci szolgáltatások

A munkaerőpiaci szolgáltatásokat illetően – például: információnyújtás, munkaközvetítés – a 2-es csoportban nem fogalmaztak meg véleményt, ezzel a témával nem foglalkoztak részletesebben, a 11-es csoportban azonban egyaránt megjelentek pro és kontra állásfoglalások, ami arra enged következtetni, hogy a résztvevők alaposan megfontolták, körbejárták a témát. A megfogalmazódott vélemények szerint az állami munkaerő-közvetítő irodák információ szolgáltatása meglehetősen gyenge volt, nem tudták hatékonyan ellátni feladataikat, ugyanakkor üdvös a jelenlétük, hiszen mégiscsak nagy múlttal, tapasztalattal rendelkező állami szolgáltatásról van szó, annak ellenére, hogy ez a tevékenységi kör további fejlesztésre szorul.

Közhasznú és közcélú munka

Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök legnépszerűbb formájával, a közhasznú és közcélú munkával a 11-es csoportban nem, csak a 2-es csoportban foglalkoztak részletesen, megfogalmazva egyaránt pro és kontra érveket. Amellett, hogy megjelent a munka becsületének és hasznosságának hangsúlyozása, a résztvevők megfogalmaztak kritikai véleményeket is a szolgáltatással kapcsolatban, mert úgy látták, hogy sem az ellenőrzés, sem a finanszírozás nem ösztönöz a közfoglalkoztatottak munkavállalási esélyeinek javítására.

Önfoglalkoztatás, vállalkozóvá válás támogatása

Azon álláskeresőket támogatásával kapcsolatban, akik munkaviszonyon kívüli tevékenységgel gondoskodnak önmaguk foglalkoztatásáról, a 11-es csoportban nem, csak a 2-es csoportban fogalmaztak meg véleményt. Ebben a kérdésben amellett, hogy alapvetően nem ellenzik, csak kritikai véleményeket fogalmaztak meg a résztvevők, utalva arra, hogy a feltételeket és az ellenőrzést módosítani szükséges, hiszen ennek hiányában egyrészt sokan nem jutnak hozzá a szükséges támogatáshoz, ugyanakkor, akik meg hozzájutnak, jellemzően életképtelen vállalkozások, így ez a fajta állami támogatás csak az utóbbiak számát növeli.

Munkahelyteremtést és munkahelymegőrzést elősegítő beruházások támogatása

A munkahelyteremtést és munkahelymegőrzést elősegítő beruházások támogatásának témája a 2-es csoportban ugyanúgy előjött, mint a 11-es csoportban. A 2-es csoportban jellemzően kontra, a 11-es csoportban pedig pro véleményeket fogalmaztak meg. Amellett, hogy hangsúlyozták a munkahelyteremtés közjót szolgáló oldalát, megfogalmazódtak kritikus vélemények is, mint például a támogatott beruházások fenntarthatóságának problémája, vagy a kis- és középvállalkozások védelmének igénye szemben a mamutbefektetésekkel.

A 2. táblázat alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a 2-es csoportban egy kivétellel valamennyi aktív foglalkoztatáspolitikai eszköz terítékre került, míg a 11-es csoportban csak két pontban fejtették ki véleményüket a megkérdezettek. Emellett az is jól látható, hogy míg a 2-es csoportban kiegyensúlyozott volt a pro és kontra vélemények megjelenése, addig a 11-es csoportban kizárólag pro érveket fogalmaztak meg az egyes témákat illetően. Ha megvizsgáljuk a moderátorok munkáját, azt, hogy miképpen irányították a beszélgetést, szembevető különbséget találunk. Mindkét csoport moderátora hozzávetőlegesen ugyanannyiszor vette magához a szót a csoportvita folyamán (30-35 alkalommal). Míg azonban a 2-es csoport moderátora tematikusan feszesebben tartotta kézben a beszélgetést, figyelt arra, hogy az információs füzet valamennyi vázlatpontja terítékre kerüljön, addig a 11-es csoport moderátora ezt nem tartotta fontos szempontnak. Hozzászólásai rövidebbek voltak, sokkal inkább azt célozták, hogy a spontán beszélgetés minél tovább fennmaradjon, s minden résztvevő hozzászóljon a kérdéshez.

A 3. táblázat a foglalkoztatáspolitikai passzív eszközeit érintő témákban elhangzottakat tartalmazza, csoportonkénti bontásban. Alapvetően úgy tűnik, a foglalkoztatáspolitikai passzív eszközeivel kapcsolatban csak kontra véleményeket fogalmaztak meg a résztvevők. A 11-es csoportban ezen eszközök közül csak a segély témakörét járták körül, a 2-es csoportban viszont az álláskeresői járadék kérdésével is foglalkoztak.

3. táblázat

Foglalkoztatáspolitikai passzív eszközeit érintő megállapítások

Téma	2-es csoport	Pro / kontra	11-es csoport	Pro / kontra
1. Álláskeresési járadék	Viszi a papírt, beleírják neki, hogy nem tudják fölvenni (...) visszaviszi a hivatalhoz, utána meg folyósítják neki.	kontra	X	
2. Vállalkozói járadék	X		X	
3-4. „Segély” (Rendszeres szociális és álláskeresési segély)	Dolgozzon meg azért a segélyért!	kontra	Ez egy olyan dolog, hogy ne haljon éhen addig, amíg talál magának. A nagy gondokat nem oldja meg.	kontra
	Megy segélyért, de egy szál semmit nem veteget (...) adnának földet, (...) kötelezni rá, hogy megtermelje a szükségést.	kontra	Ezeket a segélykiosztásokat én jobban megnézném.	kontra
	X		Segélyt csak annak adnék, aki rá van utalva.	kontra
	X		Munkához kötném.	kontra

A társadalmi szolidaritás elvének hangsúlyozása helyett sokkal nagyobb figyelmet kaptak a csoportvitákban azok a szempontok, melyek szerint nem jól működnek a passzív eszközök. A résztvevők véleménye szerint a segélyek sokaknál passzivitást, függőséget vált ki, nem keresik tovább a boldogulási lehetőségeket, inkább várják a segélyt, fenntartva ezzel a lustaságot, a munkakerülést. Alapvető felfogás a csoportokban, hogy segélyt csak rászorultsági alapon vagy munka ellenében szabadna csak adni.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a foglalkoztatáspolitikai passzív eszközeire túlnyomórészt csak mint „segély”-re hivatkoztak. Mindkét csoportban hasonló számban és jellemzően elutasító, kontra véleményeket fogalmaztak meg a kérdésben, támogatóan, azaz pro semmit nem említettek; a 2-es csoportban kitértek az álláskeresési járadékra is (persze kontra), szemben a 11-es csoporttal, ahol ez a téma nem került elő.

A DQI főbb aspektusai

Az 1-es kódoló értékelése szerint a 2-es csoportban többször fogalmaznak meg indoklást, érvet X-szel kapcsolatban, mi több, sok olyan indoklást is kifejtenek a résztvevők, melyben világos az is, hogy az adott érv miként járul hozzá X-hez. Ilyen magas szintű érvelés nem hangzott el egy sem a 11-es csoportban. Mindezeket a 2-es kódoló kódjai alapján is megerősíthetjük (VII. Érvek indoklásának szintje).

Mindkét kódoló értékelése szerint a 2-es csoportban a beszélők többször utaltak saját csoportjuk hasznára és költségeire, mint a 11-es csoportban (VIII. Érvek indoklásának tartalma – Saját csoport).

Mindkét kódoló értékelés szerint a két csoportban azonos mennyiségben fordult elő más csoportokra való utalás, de az 1-es kódoló értékelése szerint sokkal gyakrabban, mint a 2-es

kódoló szerint (IX. Érvek indoklásának tartalma – Más csoport). Ugyanez igaz a közjóra való utalás tekintetében (X. Érvek indoklásának tartalma – Közjó).

Az 1-es kódoló szerint a 2-es csoportban sokszor és szignifikánsan többször jelentek meg az érvek indoklásában elvont elvekre való utalás, mint a 11-es csoportban. A 2-es kódoló szerint mindkét csoportban hasonlóan alacsony arányban történt mindez (XI. Érvek indoklásának tartalma – Elvont elvek).

1-es kódoló szerint a 2-es csoportban a beszélők szignifikánsan többször elismerték a vita során hallott más álláspontok értékét, anélkül, hogy saját álláspontjukat megváltozását jelezték volna. A 2-es kódoló szerint egyik csoportban sem történt ilyesmi, azaz a beszélők nem jelezték álláspontjuk megváltoztatását, és nem ismerték el más érvek értékét sem (XII. Álláspont).

Az 1-es kódoló szerint a 2-es csoportban szignifikánsan több történet hangzott el az érvekkel kapcsolatban a beszélgetés során, mint a 11-es csoportban. A 2-es kódoló szerint a 2-es csoport javára a különbség még szembetűnőbb (XIII. Történetek).

Tudáskérdések

A két csoportban a tudáskérdésekre adott helyes válaszok tekintetében markáns különbségeket találunk. A deliberáció előtt a 11-es csoport a 9 információs kérdésre összesen 15 helyes választ adott, a 2-es csoportban 12 helyes válasz született. A deliberáció után mindkét csoportban több helyes választ kaptunk, emelkedett a tudásszint, a 11-es csoportban 25, a 2-es csoportban 19 jó választ adtak a megkérdezettek. Tehát a tudásszint felmérésében a 11-es csoport valamivel jobban teljesített mindkét időpontban, a 2-es csoporttal szemben. Egy év múlva azonban a 11-es csoport sokkal rosszabbul teljesített, csak 11 helyes választ adott, azaz kevesebbet, mint a deliberáció előtt, ezzel szemben a 2-es csoport szinte ugyanannyi helyes választ jelölt be, mint a deliberáció után, 16 darabot, azaz a 2-es csoport esetében a tudásszint emelkedése tartósnak bizonyul. A csoportviták elemzése nyomán joggal feltételezhetjük, hogy e mögött a pozitív jelenség mögött – legalábbis részben – a minőségibb csoportbeszélgetések, a magasabb deliberációs index állhat. Ugyanakkor a kognitív mobilizáltság is magyarázhatja ezt: a homogén véleményekkel jellemezhető közeg ellustít, az ellentétes vélemények viszont egyfajta kognitív készülségi eredményeznek, emelik az *arousal* (éberség, izgatottság) szintet.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy abban a kiscsoportban, ahol a foglalkoztatást érintő kérdésekben szignifikáns véleménykülönbségeket mértünk a deliberáció előtt és után, ott szövegszerűen is minőségibb vitát folytattak le a tagok, melynek révén tudásszint emelkedésük is tartósabbnak bizonyult, szemben azzal a csoporttal, melyben nem mértünk jelentős véleményváltozást a deliberáció után. Láthattuk azt is, hogy milyen sok múlik a csoportok előkészítésén, a moderátorok munkáján is. Mindezen tapasztalatok tehát felhívják a figyelmet arra, hogy a deliberáció fontos terepei a kiscsoportos beszélgetések.

A T3 kérdőív eseményre, kiscsoportra, egyéni aktivitásra vonatkozó kérdései

A kiválasztott kiscsoportok deliberációs minőségének összehasonlítását árnyalja, ha összevetjük, hogy a két csoport miként értékelte az eseményt, milyen egyéni aktivitásokat mutattak a tagok a vita során. A kiscsoportos megbeszéléseken való részvétel bizonyult a teljes mintában a legmeghatározóbb mozzanatnak a vélemények alakításában. A 2-es csoportban szignifikánsan jelentősebb hatást tulajdonítottak a kiscsoportos beszélgetéseknek, szemben a 11-es csoporttal. E mögött a vélekedés mögött számos tényező állhat, de alapvetően talán az, hogy a kiscsoportos munka követelte a legszemélyesebb jelenlétet, vont be leginkább az egyéneket a közös munkába, gondolkodásba. De az is lehet, hogy a nyilvános elköteleződés egy vélemény

mellett (annak kifejtése a kiscsoportban) azzal jár, hogy tartósabb lesz és /mert az attutúdok is ehhez idomulnak.

A 2-es csoport tagjai szignifikánsan többször vallották azt, hogy a kiscsoport moderátora mindenkinek megadta a lehetőséget, hogy részt vegyen a beszélgetésben, mint a 11-es csoportban, tehát ők jóval elégedettebbek voltak a moderátor munkájával és az egyéni megnyilvánulások szempontjából kiegyensúlyozottabbnak értékelték a csoportmunkát. A 2-es csoport tagjai szignifikánsan többször választották a kiscsoportos megbeszéléseket, mint a módszertan legérdekesebb eseményt, szemben a 11-es csoporttal. Valamennyi megkérdezett a kiscsoportos beszélgetésekben teljesített a legaktívabban, s e tekintetben nincs különbség a két csoport között.

A 11-es csoport résztvevői szignifikánsan gyakoribbnak ítélték azt, hogy a csoport-beszélgetésekben feszültséget fejeztek ki a tagok a vita során, szemben a 2-es csoporttal. Jelentős, de nem szignifikáns különbség a két csoport között az is, hogy mások véleményét szerették volna megtudni a tagok, saját bevallásuk szerint. A 11-es csoport tagjai saját bevallásuk szerint szignifikánsan szolidárisabbnak érezték csoportbeli jelenlétüket, szemben a 2-es csoport tagjaival.

Leíró statisztikák

A beszédaktusokat mindkét kódoló, mindkét csoportban egyhangúan szabályos megszólalásként kódolta, azaz egyetlen megszólalás sem volt megszakítás. (II. Megszakítás) A megszorítások tekintetében mindkét kódoló mindkét csoportban úgy találta, hogy a beszélők minden esetben megszorításoktól mentesen beszéltek (III. Megszorítás), nem fordult elő trágár, durva beszéd (IV. Durva beszéd) és a beszélők nem ignorálták a más résztvevők által nekik címzett érveket vagy kérdéseket. (VI. Hallgatás)

Ezeket a kategóriákat a következőkben kihagyjuk az elemzésekből s az indexképzésből, s a továbbiakban a tiszteletteljes beszéd, az érvek indoklásának szintje és tartalma, az álláspontok esetleges megváltoztatása, illetve a történetmesélés kategóriáival foglalkozunk csak (V. és VII-XIII.).

Az 1-es kódoló értékelése szerint a 11-es csoportban szignifikánsan több tiszteletteljes beszéd volt, mint a 2-es csoportban. A 2-es kódoló kódjai alapján ugyanez nem mondható el, véleménye szerint e tekintetben nincs különbség a csoportok között, szinte egyikben sem fordult elő – kevés kivételtől eltekintve – tiszteletteljes beszéd. (V. Tiszteletteljes beszéd)

Mindkét kódoló értékelése szerint a 2-es csoportban többször fogalmaznak meg indoklást, érvet X-szel kapcsolatban, mi több, sok olyan indoklást is kifejtnek a résztvevők, melyben világos az is, hogy az adott érv miként járul hozzá X-hez. Ilyen magas szintű érvelés nem hangzott el a 11-es csoportban. (VII. Érvek indoklásának szintje) Mindkét kódoló értékelése szerint a 2-es csoportban a beszélők többször utaltak saját csoportjuk hasznára és költségeire, mint a 11-es csoportban. (VIII. Érvek indoklásának tartalma – Saját csoport) Kódolói értékelés szerint a két csoportban azonos mennyiségben fordult elő más csoportokra való utalás, de az 1-es kódoló értékelése szerint sokkal gyakrabban, mint a 2-es kódoló szerint. (IX. Érvek indoklásának tartalma – Más csoport) Ugyanez igaz a közjóra való utalás tekintetében. (X. Érvek indoklásának tartalma – Közjó)

Az 1-es kódoló szerint a 2-es csoportban sokszor és szignifikánsan többször jelentek meg az érvek indoklásában elvont elvekre való utalás, mint a 11-es csoportban. A 2-es kódoló szerint mindkét csoportban hasonlóan alacsony arányban történt mindez. (XI. Érvek indoklásának tartalma – Elvont elvek) Az 1-es kódoló szerint a 2-es csoportban a beszélők szignifikánsan többször elismerték a vita során hallott más álláspontok értékét, anélkül, hogy saját álláspontjukat megváltozását jelezték volna. A 2-es kódoló szerint egyik csoportban sem tör-

tént ilyesmi, azaz a beszélők nem jelezték álláspontjuk megváltoztatását és nem ismerték el más érvek értékét sem. (XII. Álláspont) Az 1-es kódoló szerint a 2-es csoportban sok és több történet hangzott el a beszélgetés során, mint a 11-es csoportban, bár a különbség nem szignifikáns. A 2-es kódoló szerint a 2-es csoport javára a különbség még szembetűnőbb. (XIII. Történetek) Mindezeket a kódolói tapasztalatokat a 4. táblázat foglalja össze.

4. táblázat

A DQI aspektusai csoportonként, kódolóként

	2-es csoport		11-es csoport	
	1-es kódoló	2-es kódoló	1-es kódoló	2-es kódoló
V. tiszteletteljes beszéd		=	xs	=
VII. érvek indoklásának szintje	x	x		
VIII. érvek indoklásának tartalma / saját csoport	x	x		
IX. érvek indoklásának tartalma / más csoport		=		=
X. érvek indoklásának tartalma / közjó		=		=
XI. érvek indoklásának tartalma / elvont elvek	xs	=		=
XII. álláspont	xs	=		=
XIII. történetek	x	x		

Jelmagyarázat: x – az adott kategóriában jobban teljesített az így jelölt csoport, xs – az adott kategóriában szignifikánsan jobban teljesített az így jelölt csoport, = – a két csoport között nincs különbség

A fentiek értelmében úgy tűnik, a 2-es csoportban alapvetően érdemibb, minőségibb volt a diskurzus, mint a 11-es csoportban. Ugyanakkor a kódolói magatartást összevetve az is látszik, hogy az 1-es kódoló minden vizsgált kategóriában – ezek közül 3-ban szignifikáns – különbséget tapasztalt a csoportok között, s jellemzően a 2-es csoport javára döntött, szemben a 2-es kódolóval, aki alapvetően hasonlóan ítélte meg mindkét csoport teljesítményét. Kiszámítottuk a két kódoló – varianciát mutató, átkódolt – kódjainak átlagát is kategóriánként, majd megvizsgáltuk ezek szignifikánsan különböznek-e a vizsgált csoportokban. Szignifikáns különbség mérhető a V., XI. és XII. kategóriákban. Ugyanakkor a 8-ból 3 kategória mégis van – VII., VIII., XIII. –, melyek vonatkozásában a kódolók egyetértettek a tekintetben, hogy azokban a 2-es csoport jobban teljesített, s még ha ezen különbségeket nem is találtuk szignifikánsnak, mégiscsak jelentősek és beszédesek a csoportviták megítélésének szempontjából.

A DQI kialakítása

Az index kialakításának első lépése, hogy meghatározzuk és kizárjuk azokat a komponenseket, melyek nem mutattak változatosságot a beszélgetésekben, így nem járulhatnak hozzá az indexképzéshez. Ezek esetünkben a következő kódolási kategóriák: II., III., IV. és VI. (Az I. Relevancia is értelemszerűen kizárásra kerül.) A kategóriák összeadásával pedig kiszámítjuk az additív DQI-t.

Az 5., 6., 7. és 8. táblázatokból látszik, hogy mindkét kódoló a 2-es csoport diskurzusát minőségibbnek értékelte, mint a 11-es csoportét, jóllehet ezt a csoportok közti különbséget a szignifikancia teszt nem erősítette meg, ám ennek háttérében az alacsony elemszám is állhat. Teszteltük az eredeti kódolási kategóriák és az additív DQI közötti kapcsolatot is: $p=0,05$ -ös szignifikanciaszint mellett a VII., VIII., IX., XI., XII. és XIII. kategóriák esetében a kapcsolat szignifikáns, a V. és X. kategóriákban nem szignifikáns.

5. táblázat

*1-es kódoló 2-es csoport, az átkódolt kategóriák összege
(a variancia nélküli kategóriák kihagyva II., III., IV., VI.)*

N	Minimum	Maximum	Átlag	Std. Deviation
66	1,00	9,00	4,2273	1,93586

6. táblázat

*2-es kódoló 2-es csoport, az átkódolt kategóriák összege
(a variancia nélküli kategóriák kihagyva II., III., IV., VI.)*

N	Minimum	Maximum	Átlag	Std. Deviation
58	0,00	10,00	4,1552	2,18288

7. táblázat

*1-es kódoló 11-es csoport, az átkódolt kategóriák összege
(a variancia nélküli kategóriák kihagyva II., III., IV., VI.)*

N	Minimum	Maximum	Átlag	Std. Deviation
58	0,00	7,00	3,2414	1,78994

8. táblázat

*2-es kódoló 11-es csoport, az átkódolt kategóriák összege
(a variancia nélküli kategóriák kihagyva II., III., IV., VI.)*

N	Minimum	Maximum	Átlag	Std. Deviation
64	0,00	7,00	2,8750	1,98006

A fentiek alapján úgy tűnik, a deliberáció minőségére kifejlesztett index jól és megbízhatóan működik. Számszerűsített átlagértéke alapján azt mondhatjuk, hogy a deliberáció hatására a több szignifikáns változást mutató csoportban (2-es) érdemibb volt a vita, minőségibb a deliberáció, mint abban a csoportban, ahol nem találtunk szignifikáns változást a deliberáció hatására (11-es). Ugyanakkor ezt a csoporteltérést a szignifikancia teszt az additív DQI szintjén nem erősítette meg. A DQI komponenseinek vizsgálatakor is csak elvétve találtunk szignifikáns különbségeket, s azokat sem mindkét kódolónál.

Összegzés

Fentebb részletesen bemutattam a deliberációhoz kapcsolódó módszertani és elméleti kereteket. A deliberáció hatásainak elemzése során a kvantitatív helyett a kvalitatív szempontokra helyeztem a hangsúlyt és egy egyedi és újszerű, a diskurzus minőségét elemző technika segítségével két kiemelt deliberatív kiscsoportban a diskurzus minősítésére, összevetésére tettem kísérletet.

Láthattuk, hogy a DQI jól működő, megbízható indexelési technika. A csoportviták részletes elemzésekor „életre keltek” a DQI aspektusai, melyek szövegszerű elemzése során megfigyelhettük, mit is jelent valójában, hogyan is működik a valóságban ez az indexelt mi-

nősítés. Kvalitatív elemzéseink mind egy irányba mutattak. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a diskurzus minőségének kvantifikációs vizsgálata nem jelzett szignifikáns különbséget a két csoport között, jóllehet éppen két ellentétes dinamikájú csoportot igyekeztem kiválasztani. Minden bizonnyal az alacsony elemszámok állnak ennek háttérében. Ugyanakkor a deliberációs folyamat kics csoportos mechanizmusainak kvalifikációs elemzése markáns eltéréseket mutattak. Azt találtam, hogy a diskurzus egészét a csoporthatások számottevően módosítják, a részletesebb, szövegszerű elemzések számos különbségre rávilágítottak mind a moderátori munka, mind pedig a csoportdinamika tekintetében is.

IRODALOM

- Ackerman, Bruce – Fishkin, James S. (2003) *Deliberation Day*. In: Fishkin, James S. – Laslett, Peter (2003eds.) *Debating Deliberative Democracy*. Blackwell.
<https://doi.org/10.1002/9780470690734.ch1>
- Bächtiger, André – Hangartner, Dominik (2007) *Institutions, Culture and Deliberative Ideals*. Paper presented at the 2007 Annual Meeting of the American Political Science Association, August 30th–September 2nd, 2007.
- Bächtiger, André et al. (2009) *The Discourse Quality Index Approach to Measuring Deliberation*. In: Carson, Lyn – Gastil, John – Hartz-Karp, Janette – Lubensky, Ron (2009eds.) *The Australian Citizens' Parliament and the Future of Deliberative Democracy?* College Park Print publication 2005, Cambridge, UK, Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491153.004>
- Bakos Ferenc (1986) *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Barbaras, Jason (2004) *How Deliberation Affects Policy Opinions*. *American Political Science Review* Vol. 98 No. 4. November, 687–701.
<https://doi.org/10.1017/S0003055404041425>
- Bessette, Joseph M. (1980) *Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government*. In: *How Democratic is the Constitution?* Washington, D.C., AEI Press. 102–116.
- Cohen, Joshua (1997) *Deliberation and democratic legitimacy*. In: Goodin, Robert E. – Pettit, Philip (1997eds.) *Contemporary political philosophy. An anthology*. Oxford, Blackwell. 143–155.
- Cohen, Joshua – Sabel, Charles (1997) *Directly–deliberative Polyarchy*. *European Law Journal*. Vol. 3. No. 4. December. 313–343. <https://doi.org/10.1111/1468-0386.00034>
- Dryzek, John S. – Sass, Jensen (2011) *Deliberative Cultures*. Workshop on the Frontiers of Deliberation, ECPR Joint Session, StGallen April 12–17, 2011.
- Dryzek, John S. (1990) *Discursive Democracy*. Cambridge, UK, Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781139173810>
- Dryzek, John S. (2009) *Democratization as deliberative capacity building*. *Comparative political studies*, 2009/11/1. 1379–1402. <https://doi.org/10.1177/0010414009332129>
- Dryzek, John S. (2002) *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations*. Oxford University Press, New York. <https://doi.org/10.1093/019925043x.001.0001>

- Fishkin, James S. (1991) *Democracy and deliberation: New directions for democratic reform*. New Haven, Yale University Press.
- Fishkin, James S. et al. (2007) Consensus and polarization in small group deliberations. 2007/8/30, Annual meeting of the American Political Science Association, Chicago, IL.
- Fishkin, James S. et al. (1992) *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. 1992/10/1, *The Newsletter of PEGS*, 2/3/17–19. Penn State University Press.
- Fishkin, James S. – Ackerman, Bruce (2003) *Deliberation Day*. In: Fishkin, James S. – Laslett, Peter (eds.) *Debating Deliberative Democracy*. Blackwell.
<https://doi.org/10.1002/9780470690734.ch1>
- Fishkin, James S. (1995) *The Voice of the People. Public Opinion and Democracy*. New Haven – London, Yale University Press.
- Fishkin, James S. (2004) *Deliberative Polling®: Toward a Better-Informed Democracy*. Stanford, CA, Stanford University, Center for Deliberative Democracy.
- Fishkin, James S. – Lengyel, György – Luskin, Robert C. – Siu, Alice (2009) The Kaposvár deliberative poll: considered opinions on unemployment. In: Lengyel, György (ed.) (2009) *Deliberative Methods in Local Society Research. The Kaposvár Experiences*. Budapest, Új Mandátum. 141–147.
- Fishkin, James S. – Farrar, Cynthia (2005) *Deliberative polling: From Experiment to Community Resource*. In: Gastil, John – Levine, Peter (2005eds.) *The Deliberative Democracy Handbook*. Jossey – Bass, 68–79.
- Fishkin, James S. – Laslett, Peter (2005eds.) *Debating Deliberative Democracy*. Malden, MA, Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470690734>
- Fishkin, James S. – Robert C. (1999) Bringing deliberation to the democratic dialogue, 1999/8/1, *The poll with a human face: The National Issues Convention experiment in political communication*. 3–38.
- Fultner, Barbara (2011ed.) *Jürgen Habermas: Key Concepts*. Durham, England, Acumen Press.
- Gastil, John – Levine, Peter (2005eds.) *The Deliberative Democracy Handbook*. San Francisco, CA, Jossey – Bass.
- Gerhards, Jürgen (1997) Discursive vs. liberale Öffentlichkeit. Eine empirische Auseinandersetzung mit Jürgen Habermas. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 49, 1. 1–34.
- Goodin, Robert E. (2003) *Reflective Democracy*. Oxford, Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/0199256179.001.0001>
- Golding, Peter (1994) Telling Stories: Sociology, Journalism and the Informed Citizen. *EJC*, Vol. 9. No. 4. 461–484.
<https://doi.org/10.4135/9780857024374.d19>
- Habermas, Jürgen (1998) *On the Pragmatics of Communication*. Cambridge, UK, Polity Press.
- Habermas, Jürgen (2005) *Zwischen Naturalismus und Religion: philosophische Aufsätze*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen (1981) *Theorie des kommunikativen Handelns. I–II*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

- Habermas, Jürgen (1996) *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MA, MIT Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198717133.013.3>
- Habermas, Jürgen (2008) *Between naturalism and religion: philosophical essays* Cambridge, UK, Polity Press.
- Hansen, Kasper M. – Andersen, Normann (2004) Deliberative Democracy and the Deliberative poll on the Euro. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 27. Nr. 3. 261–286.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2004.00106.x>
- Holzinger, Katharina (2001) Kommunikationsmodi und Handlungstypen in den Internationalen Beziehungen. Anmerkungen zu einigen irreführenden Dichotomien. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* 8. 243–286. <https://doi.org/10.5771/0946-7165-2001-2-243>
- King, Martin (2009) A Critical Assessment of Steenbergen et al Discourse Quality Index. *Roundhouse: A Journal of Critical Theory and Practice*, 1. 6–7.
 Online: <http://www.Essl.leeds.ac.uk/roundhouse>
- Landwehr, Claudia – Holzinger, Katharina (2010) Institutional Determinants of Deliberative Interaction. *European Political Science Review*, 2. 373–400.
<https://doi.org/10.1017/s1755773910000226>
- Lengyel, György – Göncz, Borbála – Vépy-Schlemmer, Éva (2011) *Temporary and lasting effects of a deliberative event: the Kaposvár experience*. Paper Presented at the Workshop on Frontiers of Deliberation, ECPR Joint Sessions, St.Gallen, April 12–17, 2011.
<https://doi.org/10.3726/978-3-653-03727-2/18>
- Lengyel, György (2009ed.) *Deliberative Methods in Local Society Research*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Lengyel, György et al. (2008) Deliberatív közvélemény-kutatás és állampolgári tanácskozás a kaposvári kistérségben. In: *60 éves a Közgazdaságtudományi Egyetem*. Budapest, Aula Kiadó.
- Lupia, Arthur, (2002) New Ideas in Experimental Political Science. *Political Analysis*, vol. 10, 4. 319–324. <https://doi.org/10.1093/pan/10.4.319>
- Luskin, Robert C. – Fishkin, James S. – Jowell, Roger (2002) Considered opinions: Deliberative polling in Britain. *British Journal of Political Science*, 7/1. 455–487, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/s0007123402000194>
- Luskin, Robert C. – Fishkin, James S. (1998) Deliberative Polling, Public Opinion, and Democracy: The Case of the National Issues Convention. Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston, MA, September 2–6.
- Luskin, Robert C. – Fishkin, James S. (2002) Deliberation and “Better Citizens”. Paper presented at the annual joint session of workshop of the European Consortium for Political Research, Turin, Italy.
<http://cdd.stanford.edu/research/papers/2002/bettercitizens.pdf>
- Mansbridge, Jane et al. (2010) Everyday Talk Goes Viral’. Paper Presented at Annual Meeting of The American Political Science Association, Washington.
- Mansbridge, Jane et al. (2010) The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy. *Journal of Political Philosophy*, 18/1. 64–100.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2009.00344.x>

- Morrell, Michael E. (2010) *Empathy and Democracy: Feeling, Thinking and Deliberation*. University Park, Pennsylvania State University Press.
- Örkény, Antal – Székelyi, Mária (2007) *Magyar Agora. Deliberatív közvélemény-kutatás a magyarországi romák és nem romák viszonyáról*. Budapest, ELTE TáTK.
- Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Schäfer, Andreas (2010) The Micropolitics of Decision-making – A Conceptual Framework for the Analysis of Parliamentary Discourse. Paper prepared for the 3rd ECPR Graduate Conference, Dublin, 30. August to 1. September 2010.
- Steenbergen, Marco R. et al. (2003) Measuring Political Deliberation: A Discourse Quality Index. *Comparative European Politics*, 2003, 1. 21–48.
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511491153.004>
<https://doi.org/10.1057/palgrave.cep.6110002>
- Steiner, Jürg (2012) *The Foundation of Deliberative Democracy. Empirical Research and Normative Implications*. Cambridge, Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/cbo9781139057486>
- Steiner, Jürg et al. (2004) *Deliberative Politics in Action. Analyzing Parliamentary Discourse*. Cambridge, Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491153>
- Stewart, David W. – Shamdasani, Prem N. (1990). *Focus groups: Theory and practice*. Applied social research methods series. Thousand Oaks, CA, Sage Publications, Inc.
- Stromer-Galley, Jennifer (2007) Measuring Deliberation's Content: A Coding Scheme. *Journal of Public Deliberation*, Vol. 3: Iss. 1, Article 12.
<http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol3/iss1/art12>
- Surowiecki, James (2007) *A tömegek bölcsessége*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Szalma, Ivett (2009) Changing Opinion in the Deliberation Groups about the State's Role in the Labour Market. In: Lengyel, György (2009ed.) *Deliberative Methods in Local Society Research: the Kaposvár Experiences*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Thomson, Dennis F. (2008) Deliberative democratic Theory and Empirical Political science. *Annual Review of Political Science*, 11/1. 503–4.
<https://doi.org/10.1146/annurev.poli.sci.11.081306.070555>
- Tóth Lilla (2009) The impact of personal and social resources on the perception of group behavior and attitudes. In: Lengyel, György (ed. 2009ed.) *Deliberative Methods in Local Society Research: the Kaposvár Experiences*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- van Knippenberg Daan – Daamen, Dancker (1996) Providing Information on Public Opinion Surveys: Motivation and Ability Effects in the information-and-choice questionnaire. *International Journal of Public Opinion Research*, 8/1. 70–82.
<https://doi.org/10.1093/ijpor/8.1.70>
- Vicsek Lilla (2006) *Fókuszcsoport*. Budapest, Osiris.
- Vicsek Lilla (2011) What can deliberative polling® learn from focus group methodology? Előadás a Lengyel György tiszteletére rendezett konferencián, BCE.

- Vicsek, Lilla – Gregor, Anikó – Márkus, Marcell (2009) Explaining the Decision to Participate – Is Rational Choice Theory Useful in Explaining at the Deliberative Weekend. In: Lengyel, György (2009ed.) *Deliberative Methods in Local Society Research: the Kaposvar Experiences*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Wesolowska, Elzbieta (2007) Social processes of antagonism and synergy in deliberating groups. *Swiss Political Science Review*, 13, 663–680.
<https://doi.org/10.1002/j.1662-6370.2007.tb00093.x>
- Wright, Scott (2009) The Role of the Moderator: Problems and Possibilities for Government-Run Discussion Forums. In: Davies, Todd – Gangadharan, Seeta P. (2009eds.) *Online Deliberation: Design, Research, and Practice*. Stanford, CA, CSLI Publications. 233–242.
- Zaller, John R. – Feldman, Stanley (1992) A Simple Theory of the Survey Response. *American Journal of Political Science*, 36. 579–616. <https://doi.org/10.2307/2111583>
- Zaller, John R. (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge, UK, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511818691>
- Zentai István (1999) *A meggyőzés csapdái*. Budapest, Typotex.
- Zimbardo, Philip G. – Leippe, Michael R. (1991) *Psychology of Attitude Change and Social Influence*. McGraw–Hill Publishing Company.

Függelék

A Discourse Quality Index (DQI) kódolása

Ebben a módszertani mellékletben azon kódolási kategóriákkal foglalkozunk, melyek az ún. Kiterjesztett DQI alapján kerültek kidolgozásra Jürg Steiner *The Foundation of Deliberative Democracy. Empirical Research and Normative Implications* (Cambridge University Press, 2012) munkája alapján.

Steiner általános megjegyzése szerint, ahogyan az eredeti DQI esetében, az elemzés kódolandó egységeit az egyéni beszédaktusok képezik. Egyetlen beszédaktusnak számít, ha a beszédaktus rövid időre (csak néhány másodpercre) megszakad és a beszélő azután zavartalanul folytatja. Az általunk alkalmazott kódolási kategóriák, és lehetséges értékeik a következők.

I. Relevancia

(Kizárólag releváns megnyilvánulásokat kódolunk.)

- (1) Nem releváns tartalmú megszólalás (nem kódoljuk tovább)
- (2) Implicit tartalmú releváns megszólalás
- (3) Explicit tartalmú releváns megszólalás

A beszédaktus természete

- (1) Megszakítás: A beszélő megszakít más beszélőt néhány, legfeljebb pár másodperc időtartamú kijelentéssel.
- (2) Szabályos beszédaktus: minden más megszólalás.

II. Részvétel (időtartam)

A beszédaktus időtartamát percben és másodpercben kódolhatjuk, de mi ezzel most nem foglalkozunk)

III. Részvétel (megszorítások)

- (1) A beszélő verbális vagy nonverbális eszközökkel jelzi, hogy más résztvevő viselkedése korlátozza őt (félbeszakítás, magánjellegű beszélgetés, testbeszéd, pl. grimaszok, ásítás, etc.)
- (2) A beszélő megszorításoktól mentesen beszélhet. (Ha nem történik olyan jellegű megszakítás, amivel kapcsolatban a beszélő panaszt tenne, akkor 2-es kód.

IV. Tisztelet (durva beszéd)

- (1) A beszélő durva (trágár) nyelvhasználattal intéz személyes szintű támadást más résztvevők ellen. Az olyan kijelentések mellett, mint például „hazudsz”, ide tartoznak az enyhén durva kijelentések is, például „Kissé zavarodottnak tűnik”. (Mi nem kódoljuk az ilyen módon megtámadott résztvevőnek a nevét és nem idézzük a durva beszédet.)
- (2) A beszélő durva nyelvhasználattal támadja a más résztvevők érveit, azonban tartózkodik a személyes támadásoktól. Az olyan kijelentések mellett, mint például „ez az érv hülyeség”, ide is tartozhatnak enyhén durva kijelentések is, például „ez az érve-

lés kissé gyenge”. (Mi nem kódoljuk az ilyen módon megtámadott résztvevőnek a nevét és nem idézzük a durva beszédet.)

(3) Nincs durva beszéd.

V. Tisztelet (tiszteletteljes beszéd)

(1) A beszélő tiszteletteljesen beszél más résztvevőkről és/vagy azok érveiről. Az olyan kijelentések mellett, mint például „ez az érv valóban zseniális”, ide tartozhatnak mérsékelt tiszteletteljes kijelentések is, például „ez nem rossz érv”. (Mi nem kódoljuk ezeknek a másik résztvevőnek a nevét és nem idézzük a tiszteletteljes beszédet.)

(2) Nincs tiszteletteljes beszéd.

VI. Tisztelet (hallgatás)

(1) A beszélő nem vesz tudomást a más résztvevők által neki címzett érvekről vagy kérdésekről. (Mi nem kódoljuk ezeknek a másik résztvevőnek a nevét.)

(2) A beszélő ugyan nem ignorálja a más résztvevők által neki címzett érveket vagy kérdéseket, de torzítja azokat. (Mi nem kódoljuk ezeknek a másik résztvevőnek a nevét.)

(3) A beszélő nem ignorálja a más résztvevők által neki címzett érveket vagy kérdéseket, hanem helyes és torzítatlan módon bevonja azokat. (Mi nem kódoljuk ezeknek a másik résztvevőnek a nevét.)

VII. Az érvek indokolásának szintje

(1) A beszélő egyetlen érvet sem mutat be (pusztán azért kérdez például, hogy több információja legyen)

(2) A beszélő csak azt mondja, hogy X-et tegyük, vagy ne tegyük, mert ez csodálatos vagy szörnyű ötlet, de indoklást nem fűz hozzá.

(3) A beszélő csak illusztrációkkal indokolja, hogy X-et miért tegyük, vagy ne tegyük.

(4) A beszélő Y érvet fogalmazza meg annak érdekében, hogy miért tegyük, vagy ne tegyük X-et. Nincs kapcsolat azonban arra vonatkozóan, hogy Y miként járul hozzá X-hez.

(5) A beszélő Y érvet fogalmazza meg annak érdekében, hogy miért tegyük, vagy ne tegyük X-et, és kapcsolat van arra vonatkozóan, hogy Y miként járul hozzá X-hez.

(6) A beszélő legalább két érvet fogalmaz meg, hogy miért tegyük, vagy ne tegyük X-et és mindkettő érv kapcsolódik X-hez.

Megjegyzés: Ha a beszélő egy tételnél több tétel esetében érvel valamely álláspont mellett, az indokolás szintjét minden tétel esetében külön-külön kódoljuk. Azaz, ezek a kódok nem zárják ki egymást és több kódot is kaphat az elemzett egység.

VIII. Az érvek indokolásának tartalma (saját csoport)

(1) A beszélő utal a saját csoportjának hasznára és költségeire. (Mi nem idézzük pontosan, hogy hogyan hivatkozik a csoportra. Szintén nem idézzük pontosan, ha a saját csoport kívánt előrelépését a nagyobb társadalomban való korábbi megkülönböztetéssel indokolja.)

(2) A beszélő nem utal a saját csoportjának hasznára és költségeire.

IX. Az érvek indoklásának tartalma (más csoportok)

- (1) A beszélő utal a kísérletben képviselt más csoportok hasznára és költségeire. (Mi nem idézzük pontosan, hogy hogyan hivatkozik a csoportokra.)
- (2) A beszélő nem utal a kísérletben képviselt más csoportok hasznára és költségeire.

X. Az érvek indoklásának tartalma (közjó)

- (1) A beszélő utal a kísérletben képviselt valamennyi csoport hasznára és költségeire. (Mi nem idézzük pontosan, hogy hogyan hivatkozik ezekre a csoportokra.)
- (2) A beszélő nem utal a kísérletben képviselt valamennyi csoport hasznára és költségeire.

XI. Az érvek indoklásának tartalma (elvont elvek)

- (1) A beszélő elvont elvekre hivatkozik anélkül, hogy bármely csoportot megnevezne (pl. „társadalmi igazságosság szükségessége” „életminőség szükségessége” „béke szükségessége”). (Mi nem idézzük pontosan, hogy ezeket az elveket hogyan fogalmazta meg.)
- (2) A beszélő nem hivatkozik elvont elvekre.

XII. Jobb érvek érvényesítése

- (1) A beszélő jelzi álláspontjának megváltozását. A változás indokaként a kísérlet során hallott érvekre hivatkozik.
- (2) A beszélő jelzi álláspontjának megváltozását. Nem hivatkozik a kísérlet során hallott érvekre.
- (3) A beszélő nem jelzi álláspontjának megváltozását, elismeri azonban a kísérlet során hallott más álláspontok értékét.
- (4) A beszélő nem jelzi álláspontjának megváltozását és nem ismeri el a kísérlet során hallott más álláspontok értékét.

XIII. Történetek

- (1) Nincsenek történetek.
- (2) Vannak történetek, de nincsenek kapcsolatban az érvekkel.
- (3) Érvekkel kapcsolatban lévő történetek, egyedüli indoklás.
- (4) Érvekkel kapcsolatban lévő történetek, racionálisan megerősítő indoklás.

A Discourse Quality Index (DQI) indikátorok megbízhatósága⁶

Az alábbi elemzés során a foglalkoztatáspolitikai eszközökről folytatott diskurzus szövegét kísérleljük meg számszerűsíteni a DQI indikátorainak segítségével, de legelőbb bemutatjuk az alkalmazott DQI megbízhatóságát, melyet már korábban Steenbergen és munkatársai (2003) sikeresen bizonyított. A megbízhatóság két döntésen alapszik. Egyrészt a két kódoló egyet-

⁶ Steenbergen et al. 2003 alapján, külön hivatkozás nélkül.

értett-e a kódolandó beszédegységekben, másrészt egyetértettek-e az egyes megnyilvánulásoknak adott kódokat tekintve.

A megbízhatóság tesztelésére, a két kódoló egyetértésének vizsgálatára vonatkozóan négy különböző indikátort alkalmazunk:

1. RCA (Ratio of Coding Agreement)
2. Cohen-féle κ – nominális szintű változók esetén
3. Spearman-féle rangkorreláció (r) – ordinális szintű változók esetén
4. Standardizált α (megbízhatósági statisztika)

Összességében a két kódoló fejenként 362 db megnyilvánulás (2-es csoportban 128 db, a 11-es csoportban 234 db) relevanciáját (I. Relevancia) értékelték elsőként. E kódolási kategóriában egy-egy megnyilvánulás tekintetében összesen 298 esetben értettek egyet, tehát az $RCA = 0,823$, azaz 82,3 %-ban hoztak azonos döntést, ami kiváló megbízhatóságot jelez, (ld. alábbi táblázat). Az elemzésben csak a releváns megnyilvánulások kerültek lekódolásra, a kódoló1 esetében 124 db, a kódoló2 esetében 122 db. Összesen 91 db megszólalást tekintve ítélték meg mindketten úgy, hogy az adott megnyilvánulás releváns és 207 db esetében, hogy nem az.

9. táblázat

A kódolási kategóriák megbízhatósága

Kategória	RCA	κ	s.e.	r	α
I. Relevancia	0,823	0.606**	0.022	-	-
II. Megszakítás	1.000	-	-	-	-
III. Részvétel – Megszorítások	1.000	-	-	-	-
IV. Tisztelet – Durva beszéd	1.000	-	-	-	-
V. Tisztelet – Tiszteletteljes beszéd	0.890	0.150**	0.033	-	-
VI. Tisztelet – Hallgatás	1.000	-	-	-	-
VII. Érvek indoklásának szintje	0.780	0.695**	0.080	0.774**	0.884
VIII. Érvek indoklásának tartalma – Saját csoport	0.824	0.491**	0.044	-	-
IX. Érvek indoklásának tartalma – Más csoport	0.637	0.252**	0.058	-	-
X. Érvek indoklásának tartalma – Közjő	0.747	0.269**	0.048	-	-
XI. Érvek indoklásának tartalma – Elvont elvek	0.538	0.184**	0.056	-	-
XII. Álláspont	0.901	0.288**	0.031	0.427**	0.823
XIII. Történetek	0.835	0.605**	0.042	-	-

Megjegyzés: N=91 kivéve I. Relevancia esetében, ott N=362; **p<0.01

Ahogy a fenti táblázat mutatja, a beszédaktus természetét (II. Megszakítás) illetően, azaz, hogy az megszakítás vagy szabályos megszólalás volt-e, a kódolók maradéktalanul egyetértettek, $RCA=1.00$, ami tökéletes. A kódolók értékelése szerint minden megnyilvánulás szabályos, megszakításmentes volt.

Ugyanez igaz a részvétel (III. Részvétel. – Megszorítások) megítélését illetően is, azaz, hogy a beszélő megszorításoktól mentesen beszélt-e ($RCA=1.00$). A kódolók tehát maradéktalanul egyetértettek abban, hogy a beszélő megszorításoktól mentesen beszélhetett.

A tisztelet vizsgált kategóriái közül a durva nyelvhasználat (IV. Tisztelet. – Durva beszéd) előfordulásával kapcsolatban is igaz az, hogy a kódolók maradéktalanul egyetértettek abban, hogy a beszélgetések során nem fordult elő durva, trágár vagy a másokra nézve sértő megnyilvánulás a beszélgetések során.

A tisztelet másik kategóriájában, a tiszteletteljes beszédet (V. Tisztelet. – Tiszteletteljes beszéd) illetően – azaz, a beszélő tiszteletteljesen beszél-e más résztvevőkről és/vagy azok érveiről – az RCA értéke magas, 0.89. Annak tesztelésére, hogy a két kódoló ítélete mennyire egybehangzó, kiszámítottuk a nominális változók egybehangzóságára alkalmazható a Cohen-féle κ asszociációs mérőszámot is, melynek értéke 0,15. Ez a kódolók között gyenge, de szignifikáns egyetértést mutat.

A tisztelet harmadik kategóriájában (VI. Tisztelet. – Hallgatás) is maradéktalanul egyetértettek a kódolók, a beszélgetések során nem volt olyan, hogy a beszélő ne vett volna tudomást a résztvevők által neki címzett érvekről vagy kérdésekről ($RCA = 1.00$).

Tekintettel arra, hogy az VII. Érvek indoklásának szintje ordinális szintű indikátor, az $RCA = 0.780$ és $\kappa = 0.695$, hasznos a Spearman-féle rangkorreláció kiszámítása is, melynek értéke 0.774, s a standardizált $\alpha=0.884$. Mindezek nagyon jó megbízhatóságot mutatnak.

VIII. Érvek indoklásának tartalma. – Saját csoport kategóriájában a kódolók 82,4%-ban egyetértettek, $\kappa = 0,491$, mely statisztikailag szignifikáns, közepes erősségű egyetértést mutat. A IX. Érvek indoklásának tartalma. – Más csoport kategóriájában $RCA = 0.637$, $\kappa = 0.252$, mely gyenge, de szignifikáns egyezést mutat, ugyanígy a X. Érvek indoklásának tartalma. – Közjő ($RCA = 0.747$, $\kappa = 0.269$) és a XI. Érvek indoklásának tartalma. – Elvont elvek kategóriái esetén is ($RCA = 0.538$, $\kappa = 0.184$).

Az XII. Álláspont ($RCA = 0.901$, $\kappa = 0.288$) és XIII. Történetek ($RCA = 0.835$, $\kappa = 0.605$) kategóriákban magas százaléku egyezés mutatható ki. Az előbbi kategória esetében hasznos a Spearman-féle rangkorreláció kiszámítása is, melynek értéke 0.427, s a standardizált $\alpha=0.823$. Mindezek nagyon jó megbízhatóságot mutatnak.

A rosszabb megbízhatóságú pontszámok ellenére is úgy tűnik tehát, az azonos diskurzív szöveget áttekintő különböző kódolók is meg tudtak állapodni a DQI és komponenseinek használatában, az alkalmazott DQI valid, megbízható mérőeszköze a deliberatív diskurzus minőségének.